

'De beeldenzaal van de Maatschappij Felix Meritis'

○

Algemene Culturele Vorming (ACV) verbindt cultuureducatie met burgerschap. Het gaat niet alleen om maken of leren, maar om vragen stellen, samen denken en samenleven.

In het kort

Het schilderij *'De beeldenzaal van de Maatschappij Felix Meritis'* laat zien hoe kunst, kennis en cultuur niet neutraal zijn, maar gevormd worden door keuzes. In de ogenschijnlijk rustige ruimte van het genootschap wordt zichtbaar wie er deelneemt aan kennis en cultuur, en wie niet. Door dit schilderij te onderzoeken, leren leerlingen dat kijken nooit vanzelfsprekend is: wat je ziet, wordt bepaald door perspectief, geschiedenis en normen.

Gegevens schilderij

De beeldenzaal van de Maatschappij Felix Meritis, Adriaan de Lelie 1806 – 1809, Rijksmuseum Amsterdam, Olieverf op doek hoogte 100 cm x breedte 133 cm. Afbeelding op voorzijde lespakket is een voorbeeld schilderij met AI prompt "Laat meer diversiteit zien in dit schilderij"

Introductie

Amsterdamse genootschap *Felix Meritis* (Gelukkig door Verdiensten) was in de achttiende eeuw een belangrijk cultureel centrum voor de burgerij. Kunst, wetenschap en ideeën kwamen hier samen in een omgeving die gericht was op ontwikkeling en beschaving.

De kunstenaar Adriaan de Lelie schilderde meerdere groepsportretten van de leden in dit gebouw en introduceerde daarmee een nieuw type groepsportret in Nederland. In *'De beeldenzaal'* zien we een zorgvuldig geordende ruimte waarin leden samenkomen tussen klassieke beelden, omringd door kunst en kennis.

Op het eerste gezicht lijkt het een rustige en harmonieuze scène. Mensen zijn in gesprek, de ruimte is overzichtelijk en het licht geeft het geheel een bijna plechtige sfeer. Maar wie langer kijkt, ontdekt dat dit schilderij meer laat zien dan alleen een bijeenkomst. Het laat misschien wel net zo duidelijk zien wat er niet is. Wie zijn er wel en wie niet?

Achtergrond en relevantie

Een schilderij is nooit alleen een afbeelding van de werkelijkheid. Het is altijd een keuze: wat wordt getoond, hoe wordt het getoond en wat blijft buiten beeld?

In *'De beeldenzaal van de Maatschappij Felix Meritis'* zien we een ruimte waarin kennis wordt gedeeld, maar ook afgebakend. De beelden uit de klassieke oudheid verwijzen naar een ideaal van beschaving

en vormen een canon: een verzameling van wat als belangrijk en waardevol wordt gezien. Daarmee laat het schilderij niet alleen zien wat er *is*, maar ook welke normen en perspectieven richting geven aan die wereld.

Tegelijkertijd roept het vragen op. Wie zijn de mensen in deze ruimte? Wie ontbreken er? Welke stemmen en perspectieven krijgen hier geen plaats? En is er nu veel veranderd of eigenlijk niet?

Juist daarom is dit schilderij een krachtig uitgangspunt voor onderwijs. Het nodigt leerlingen uit om niet alleen te kijken, maar ook te bevragen. Ze ontdekken dat hun blik niet neutraal is, maar gevormd wordt door hun eigen ervaringen, kennis en achtergrond.

Binnen deze leerlijn staat die ontwikkeling centraal. Leerlingen leren niet simpelweg beter kijken, maar anders kijken. Ze bewegen zich van het ervaren van wat ze zien, naar het herkennen van patronen en keuzes, en uiteindelijk naar het begrijpen van de onderliggende structuren en betekenissen.

Het schilderij verandert niet. De blik van de leerling wel.

En juist in die verschuiving ligt de pedagogische betekenis: leerlingen ontwikkelen het vermogen om zich te verhouden tot een wereld waarin wat zichtbaar is nooit vanzelfsprekend is, maar altijd het resultaat van menselijke keuzes.

Voor wie?

Dit pakket is bedoeld voor:

- basisschool: kleuters (groep 1-2), midden- en bovenbouw (groep 3-4, groep 5-6 en 7-8);
- voortgezet onderwijs: onderbouw (klas 1-2);
- leerkrachten en docenten die mediawijsheid, AI, kunstbeschouwing, burgerschap, taal, filosofie en inclusie & diversiteit willen verbinden in één betekenisvolle les.

Het pakket sluit aan bij scholen die thematisch willen werken aan mediawijsheid, inclusie, (kunst) geschiedenis en wereldburgerschap. De lessen zijn inzetbaar als een themamiddag van 3 uur of als twee afzonderlijke lessen met een knipmoment. Binnen het VO kan deze les bijvoorbeeld geïntegreerd worden tijdens kunstvakken of mens & maatschappij.

Centrale leergebieden

De centrale leergebieden zijn: 'Ik als Burger', 'Ik en Jij', 'Wie ben ik?', 'Ik denk dus ik ben' en 'Kunst in ontwikkeling', met de domeinen Burgerschap, Antipestprotocol, Inclusie & Diversiteit, Jezelf & de Wereld, Geschiedenis, Tijdvakken & Canon, Mediawijsheid, AI, Filosofie, Taal en Kunst.

Leerlingen werken toe naar een eigen onderzoeks- of ontwerpvrage, bijvoorbeeld:

- Wie mochten er vroeger meedoen en meedenken, en wie niet?
- Wat werd in die tijd gezien als 'belangrijk' of 'goed', en wie bepaalde dat?
- Welke mensen, verhalen of ideeën zie je vaak terug in de geschiedenis, en welke juist niet?
- Herken je dat sommige stemmen of groepen nu nog steeds meer zichtbaar zijn dan anderen?
- Wanneer voel jij je gezien of juist niet gezien in de wereld om je heen?
- Hoe kun jij laten zien dat er meer verhalen en perspectieven zijn dan vaak worden getoond?

Kern van het pakket

De kern van dit pakket is: leerlingen leren door kunst, taal en filosofie dat wat wij zien als 'normaal' of 'belangrijk' niet vanzelfsprekend is, maar gevormd wordt door tijd, keuzes en perspectieven.

Het verleden vormt daarbij een venster op:

- **beeldvorming:** hoe werd vroeger bepaald wat belangrijk, mooi of waardevol was – en wie bepaalde dat;
- **geschiedenis:** welke verhalen en mensen zijn zichtbaar geworden, en welke juist niet;
- **identiteit:** hoe verhoud ik mij tot wat ik zie en leer – herken ik mezelf daarin of niet;

- **kunst en canon:** hoe laten kunst en verzamelingen zien wat bewaard blijft en doorgegeven wordt;
- **samenleven:** hoe zorgen we ervoor dat er vandaag ruimte is voor meerdere perspectieven en verhalen?

Algemene informatie

Aantal lessen en duur

- **Aanbevolen tijdsinvestering:** 3 uur per groep.
- **Inhoudelijke focus:** (media)beeldvorming, geschiedenis en perspectief, identiteit en positionering, burgerschap, taal en betekenisgeving, inclusie en representatie, kunst en creatief verbeelden. Rijk aan persoonlijke reflectie, filosofische dialoog en kunstzinnige expressie.
- **Lesindeling:** één themales per groep voor een themamiddag van 3 uur of twee losse blokken met een knipmoment. Kan schoolbreed afgesloten worden met een gezamenlijke expositie of presentatie.

Leergebieden & domeinen vanuit ACV - EigenlijkWijs

- **Ik als Burger** → Burgerschap, Antipestprotocol
- **Ik en Jij** → Inclusie & Diversiteit, Jezelf & de Wereld
- **Wie ben ik?** → Geschiedenis, Tijdvakken & Canon
- **Ik denk dus ik ben** → Mediawijsheid, AI, Filosofie, Taal
- **Kunst in ontwikkeling** → Tekenen en schilderen, digitale vormgeving, kunstbeschouwing

Bijlagen:

- kleurplaat van het schilderij
- Voorbeeld schilderij met AI prompt **“Laat meer diversiteit zien in dit schilderij”**
- Voorbeeld schilderij met AI prompt **“maak dit schilderij inclusiever en geef de beelden actuele maatschappelijke thema’s”**

Kerdoelenoverzicht ‘kijken, kiezen en positioneren’

Een ACV-benadering van taal, burgerschap en mens & maatschappij

Binnen dit themapakket staat niet één vak centraal, maar een manier van kijken vanuit verschillende (burgerschaps)perspectieven. Leerlingen leren een kunstwerk niet alleen te beschouwen, maar te bevragen als een drager van betekenis, geschiedenis en keuzes vanuit een culturele context. Daarmee raakt dit pakket aan meerdere leergebieden tegelijk. De lessen gaan ongeveer uit van 180 minuten maar kunnen natuurlijk altijd uitgebreid worden met extra opdrachten of domeinen.

De kerndoelen die hieraan verbonden zijn, worden binnen ACV niet losstaand benaderd, maar als onderling verweven dimensies van vorming. Nederlands, burgerschap, mens & maatschappij en digitale geletterdheid functioneren daarbij niet als afzonderlijke vakken, maar als samenhangende perspectieven waarmee leerlingen leren denken, spreken, onderzoeken en zich verhouden tot de wereld vanuit aanbodsdoelen.

Nederlands – denken, verwoorden en bevragen

Taal vormt binnen dit pakket de basis voor alle leerprocessen. Leerlingen gebruiken taal om te kijken, te duiden, vragen te stellen en hun inzichten te delen. Binnen deze leerlijn werken leerlingen aan:

- **Taal als middel om betekenis te geven:** leerlingen luisteren, spreken, lezen en schrijven om hun waarnemingen en gedachten te verwoorden (kerndoel 1, 3);
- **begrijpend en verdiepend lezen en kijken:** leerlingen leren beelden en teksten interpreteren, perspectieven herkennen en verbanden leggen (kerndoel 2);

- **gesprek als gezamenlijke denkruimte:** leerlingen ontwikkelen door gesprekken hun denken en leren ze omgaan met verschillende perspectieven (kerndoel 4);
- **bewustzijn van taal en beeldvorming:** leerlingen ontdekken hoe taal en beeld invloed hebben op hoe we de wereld zien en begrijpen (kerndoel 5, 6, 7);

Binnen ACV betekent dit: taal is geen vak, maar een manier van denken en deelnemen.

Burgerschap – samenleven, verschillen en betrokkenheid

Het schilderij fungeert als een ingang om te onderzoeken wie zichtbaar is, wie mee mag doen en hoe samenleven vorm krijgt. Leerlingen werken binnen deze leerlijn aan:

- **de school als oefenplaats voor samenleven:** leerlingen leren luisteren, reageren en omgaan met verschillen in perspectief (kerndoel 19);
- **inzicht in democratische waarden en diversiteit:** leerlingen verkennen thema's als gelijkwaardigheid, inclusie en uitsluiting (kerndoel 20);
- **actieve betrokkenheid bij de wereld:** leerlingen reflecteren op hun eigen rol en leren dat zij invloed kunnen uitoefenen (kerndoel 21);

Binnen ACV betekent dit: burgerschap is geen kennisgebied, maar een ervaring van deelnemen en positioneren.

Mens en Maatschappij – perspectief, tijd en samenleving

Het schilderij wordt ingezet als historisch en maatschappelijk document waarin verschillende perspectieven samenkomen. Leerlingen ontwikkelen:

- **inzicht in perspectieven en vraagstukken:** leerlingen leren dat één beeld meerdere interpretaties kent (kerndoel 25)
- **beseft van tijd en geschiedenis:** leerlingen ontdekken hoe het verleden doorwerkt in het heden (kerndoel 27)
- **inzicht in samenleven en macht:** leerlingen onderzoeken hoe keuzes, structuren en normen invloed hebben op wie zichtbaar is (kerndoel 28)
- **relatie tussen mens en omgeving:** leerlingen verkennen hoe ruimtes betekenis dragen en gedrag sturen (kerndoel 26)

Binnen ACV betekent dit: mens & maatschappij is geen verzameling feiten, maar een onderzoek naar hoe de wereld is ingericht en waarom.

Digitale Geletterdheid & AI – technologie, beeldvorming en invloed

Digitale geletterdheid en AI worden binnen dit pakket ingezet als middel om beelden en perspectieven te vertalen naar nieuwe vormen. Leerlingen gebruiken digitale technologie om bestaande beelden te herinterpreteren en te onderzoeken hoe keuzes invloed hebben op wat zichtbaar wordt. Leerlingen ontwikkelen:

- **inzicht in het werken met AI:** leerlingen leren hoe systemen reageren op hun instructies en keuzes (kerndoel 22)
- **creatief digitaal ontwerpen:** leerlingen gebruiken AI om beelden, verhalen of scènes opnieuw vorm te geven (kerndoel 23)
- **inzicht in beeldvorming:** leerlingen ontdekken hoe digitale keuzes invloed hebben op wat zichtbaar wordt en wat niet (kerndoel 22, 24)
- **bewustzijn van invloed en verantwoordelijkheid:** leerlingen reflecteren op hoe technologie perspectieven kan versterken, veranderen of beperken (kerndoel 24)

Binnen ACV betekent dit: digitale technologie is geen doel op zich, maar een middel om zichtbaar te maken dat ieder beeld het resultaat is van keuzes.

Samenvattend

Binnen dit themapakket komen de kerndoelen samen in één centrale beweging:

- leerlingen leren **kijken**
- leerlingen leren **bevragen**
- leerlingen leren **verwoorden**
- leerlingen leren **zich verhouden**

Niet als losse vaardigheden, maar als een samenhangend proces van vorming.

Hoe werkt het pakket?

Dit themapakket bestaat uit één thema's per groep die je over meerdere momenten kunt verdelen (3 uur aan lesinhoud). De les is opgebouwd rond de vijf fasen van de ACV-leercirkel: verwonderen, oriënteren, onderzoeken, uitvoeren en reflecteren.

Binnen elke fase werken leerlingen aan betekenisvolle doelen waarin kunst, geschiedenis, taal, filosofie en burgerschap met elkaar verbonden worden. Leerlingen leren kijken naar hoe beelden en verhalen uit het verleden zijn ontstaan, welke keuzes daarin zijn gemaakt en hoe deze doorwerken in hoe wij vandaag naar de wereld kijken. Het pakket is geen kant-en-klare methode, maar een inhoudelijke leidraad. Je kunt de lessen naar eigen inzicht aanpassen aan:

- jouw leerlingen en hun belevingswereld;
- actuele vragen of gebeurtenissen in de klas of samenleving;
- jouw eigen stijl en voorkeuren als leerkracht of docent.

Van kerndoel naar lesdoel

Elke les is afgestemd op de herziene SLO-kerndoelen (2026) en gekoppeld aan de ACV-aanbodsdoelen. Zo ontstaat een duidelijke lijn: Kerndoel → Aanbodsdoelen (per domein) → Schoolbrede leerdoelen → Lesdoelen per groep.

Overzicht kern- en aanbodsdoelen per domein

De onderstaande aanbodsdoelen zijn richtinggevend en ter inspiratie maar niet leidend.

Burgerschap

Aanbodsdoel	Kerndoel(en)
Verkennen van overeenkomsten en verschillen in opvattingen en gewoonten	B.19A, 20B, 21B; MM.25A, 28C, 28D
Onderzoeken waarom mensen verschillend denken, voelen of handelen in dezelfde situatie	B.19A, 20B, 21B; MM.25A, 28C, 28D
Verwoorden van gevoelens en standpunten in gesprekken met anderen	N.4A, 7A; B.19A, 20B, 21B; MM.25A, 25B, 28C, 28D
Oefenen met het geven van een mening en luisteren naar die van anderen	N.4A, 7A; B.19A, 20A, 20B; MM.25A, 25B, 28C, 28D
Vergelijken van verschillende manieren van samenleven in gezin, wijk of land	B.19A, 20B, 21B; MM.25A, 25B, 27C, 28C, 28D
Verdiepen in voorbeelden van mensenrechten, solidariteit en burgerschap in het dagelijks leven	B.19A, 20A, 21B; MM.25A, 25B, 28D

Antipestprotocol

Aanbodsdoel	Kerdoel(en)
Bespreken van situaties waarin iemand wordt buitengesloten	N.4A, 7A; B.19A, 20B, 21B; MM.25A, 25B, 28C, 28D
Bespreken van voorbeelden van uitsluiting op basis van uiterlijk, gedrag of voorkeur	N.4A, 7A; B.19A, 20B, 21B; MM.25A, 25B, 28C, 28D
Verkennen van de betekenis van veiligheid, vertrouwen en inclusie	B.19A, 20B; MM.25A, 28C, 28D

Inclusie & Diversiteit

Aanbodsdoel	Kerdoel(en)
Herkennen dat mensen verschillende achtergronden, gewoonten en overtuigingen hebben	B.20B; MM.25A, 28C
Onderzoeken wat het betekent om erbij te horen	B.20B, 21B; MM.25A, 25B, 28D
Bespreken wat uitsluiting of pesten met iemand kan doen	N.4A, 7A; B.19A, 20B; MM.25A, 25B, 28C, 28D
Herkennen dat je verschillende rollen kunt hebben in verschillende groepen	MM.25A, 28D
Leren dat iedereen gelijke rechten heeft, ongeacht uiterlijk, gender of achtergrond	B.20A, 20B; MM.25A, 28C
Oefenen met open vragen stellen over verschillen tussen mensen	N.4A; B.19A; MM.25A
Nadenken over je eigen vooroordelen of eerste indrukken	B.20B; MM.25A, 25B, 28C
Oefenen met het benoemen van diversiteit in je eigen klas of buurt	N.3A, 7A; B.19A; MM.25A, 28C
Ontdekken dat niet iedereen dezelfde kansen heeft (bijvoorbeeld door afkomst of beperking)	B.20B; MM.25A, 25B, 28C, 28D
Herkennen dat discriminatie soms moeilijk zichtbaar is	B.20B; MM.25A, 25B, 28C

Jezelf & de Wereld

Aanbodsdoel	Kerdoel(en)
Ontdekken hoe je meningen kunt vormen en bijstellen	N.5A; MM.25A
Verkennen van persoonlijke waarden en overtuigingen	N.7A; B.21B
Onderzoeken wat jou gevormd heeft (ervaringen, familie, omgeving)	MM.25A, 25C
Beseffen dat anderen dingen anders kunnen zien dan jij	B.20B; MM.25A
Oefenen met respectvol omgaan met verschillen	B.19A, 20B; MM.28D

Geschiedenis

Aanbodsdoel	Kerdoel(en)
Kennismaken met belangrijke gebeurtenissen uit de nationale geschiedenis en de wereldgeschiedenis	MM.27A
Herkennen van veranderingen en continuïteit in het dagelijks leven (toen en nu)	MM.27A, 27C

Aanbodsdoel	Kerdoel(en)
Ordenen van gebeurtenissen op een tijdlijn en ze plaatsen in chronologisch verband	MM.27B
Verkennen van verhalen van mensen uit het verleden en hun keuzes of dilemma's	MM.25A, 27A
Herkennen van sporen van het verleden in de eigen omgeving	MM.25C, 27C
Reflecteren op hoe geschiedenis wordt verteld vanuit verschillende perspectieven	N.5A; MM.25A
Onderzoeken hoe het verleden invloed heeft op hedendaagse opvattingen en situaties	MM.27C
Oefenen met het verwoorden van vragen over het verleden	N.3A
Vergelijken van bronnen en standpunten over een historische gebeurtenis	N.2C; MM.25A

Tijdvakken & Canon

Aanbodsdoel	Kerdoel(en)
Kennismaken met de tien tijdvakken als indeling van de geschiedenis	MM.27A
Ontdekken dat gebeurtenissen uit het verleden invloed hebben op het nu	MM.27C
Herkennen van symbolen, beelden of tradities die verwijzen naar het verleden	MM.27C; KC.37B
Vergelijken van leefomstandigheden van vroeger en nu	MM.27A, 27C
Kennismaken met het begrip 'historisch perspectief'	MM.25A
Onderzoeken van verschillen tussen bronnen over hetzelfde onderwerp	N.2C; MM.25A
Reflecteren op de vraag: wie bepaalt wat belangrijk is in de geschiedenis?	N.5A; B.20B; MM.25B
Verkennen hoe verschillende groepen mensen de geschiedenis anders beleven	MM.25A, 28C

Mediawijsheid

Aanbodsdoel	Kerdoel(en)
Onderzoeken wie de afzender is van een mediabericht	N.2C; DG.22B
Bespreken dat media niet altijd neutraal of waarheidsgetrouw zijn	N.2A; DG.22B
Oefenen met het onderscheiden van feit en mening in media	N.2A; DG.22B
Verkennen hoe media beeldvorming beïnvloeden (bijvoorbeeld over beroepen, uiterlijk, culturen)	DG.24C; MM.28C
Bespreken hoe media emoties kunnen oproepen of sturen	N.4A; DG.24C
Oefenen met het maken van media-inhoud (bijvoorbeeld vlog, poster, podcast)	DG.23A; KC.36A

AI

Aanbodsdoel	Kerdoel(en)
Verkennen hoe AI beslissingen neemt (via algoritmen en data)	DG.22C, 22D
Oefenen met het geven van instructies aan een eenvoudig AI-systeem	DG.23B
Onderzoeken hoe AI ons wereldbeeld mede vormt (nieuws, zoekresultaten, reclame)	DG.24C; MM.25A
Reflecteren op de toekomst van AI (veranderende beroepen)	N.7A; MM.28A

Aanbodsdoel	Kerdoel(en)
Onderzoeken hoe AI creativiteit beïnvloedt (kunst, muziek, verhalen)	DG.23A; KC.35C
Bespreken hoe AI invloed heeft op identiteit en zelfbeeld	N.7A; DG.24C

Filosofie

Aanbodsdoel	Kerdoel(en)
Kennismaken met filosofische vragen over jezelf, de wereld en het leven	N.7A
Verkennen van begrippen als vrijheid, identiteit, geluk, rechtvaardigheid	N.7A; B.20B
Verkennen van het begrip 'waarheid' en hoe mensen daar verschillend over denken	N.7A
Nadenken over de rol van twijfel en zeker weten in wetenschap en denken	N.7A
Oefenen met stilte, vertraging en ruimte voor niet-weten	N.5A
Oefenen met ethisch redeneren: wat als iedereen dit deed?	N.5A; B.20A

Taal

Aanbodsdoel	Kerdoel(en)
Onderzoeken hoe taal je beeld van de wereld beïnvloedt	N.7A; MM.25A
Onderzoeken hoe woorden verschillende betekenissen kunnen hebben	N.6A
Verkennen van de relatie tussen taal en identiteit	N.7A; MM.28C
Bespreken hoe taal sociale machtsverhoudingen kan beïnvloeden	B.20B; MM.25B
Reflecteren op hoe taalgebruik verschilt tussen contexten	N.5A; MM.25A
Oefenen met het herschrijven van teksten vanuit een ander perspectief	N.5A; MM.25A

Kunst in ontwikkeling

Aanbodsdoel	Kerdoel(en)
Ideeën verzamelen en associëren rond een thema of onderwerp	N.7A; KC.35A
Oprachten opnieuw bekijken vanuit een andere invalshoek	N.5A; KC.35A
Bespreken wat een kunstwerk bij jezelf oproept (gevoelens, gedachten)	N.4A; KC.35B
Reflecteren op hoe inspiratiebronnen invloed hebben gehad op het werk	N.5A; KC.35B
Ervaren dat er meerdere manieren zijn om iets te maken of interpreteren	MM.25A; KC.35B
Beschrijven wat een kunstwerk voor jou betekent	N.4A; KC.35C
Ontdekken dat een kunstwerk verschillende betekenissen kan hebben	N.5A; KC.35C
Reflecteren op maatschappelijke of actuele thema's via kunst	N.5A; MM.25B; KC.35C
Onderzoeken hoe kunst kan bijdragen aan inclusie of verandering	B.21B; MM.25B; KC.35C
Betekenis geven aan kunst vanuit verschillende culturele achtergronden	MM.28C; KC.35C
Herkennen hoe kunst je laat nadenken over waarden of overtuigingen	B.20B; KC.35C
Oefenen met verschillende teken- en schildertechnieken	KC.36B
Gebruikmaken van digitale tools zoals animatie of fotobewerking	DG.23A; KC.36B

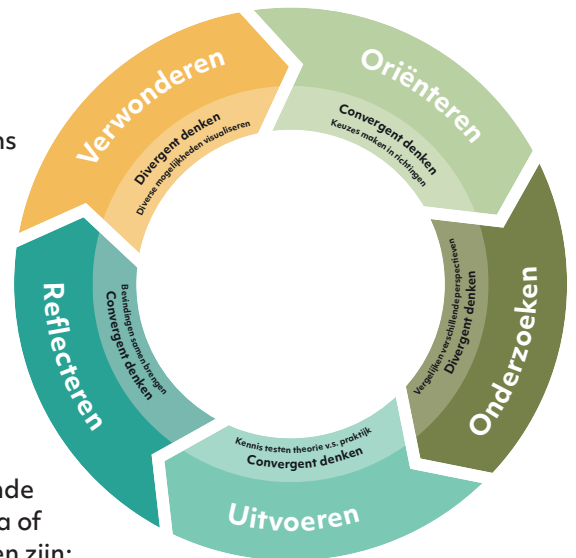
Aanbodsdoel	Kerdoel(en)
Combineren van technieken om een gewenste uitdrukking te bereiken	N.5A; KC.36B
Aandachtig kijken en luisteren naar kunstuitingen zoals schilderijen, muziek of theater	KC.37A
Het verschil benoemen tussen toeschouwer en maker in kunstervaring	N.6A; KC.37A
Reflecteren op wat kunstbeleving kan doen in een groep (samen kijken, luisteren, delen)	N.5A; B.19A; KC.37A
Kunstwerken of objecten koppelen aan perioden of gebeurtenissen in de geschiedenis	MM.27A; KC.37B
Nadenken over hoe kunst bijdraagt aan culturele identiteit	MM.28C; KC.37B
Bespreken van kunst als communicatievorm in verschillende maatschappelijke contexten	N.4A; MM.25A; KC.37B
Onderzoeken hoe kunstgenres zijn veranderd door de tijd heen	MM.27C; KC.37B
Begrijpen dat een kunstwerk meerdere betekenissen kan hebben, afhankelijk van kijker en context	N.5A; MM.25A; KC.37B

Themabrede leerdoelen

- **Leerlingen leren ervaren dat wat wij zien als 'normaal' of 'belangrijk' niet vanzelfsprekend is, maar door mensen is bedacht en gevormd.**
Zij ontdekken dat beelden, verhalen en keuzes bepalen wat zichtbaar wordt en wat niet.
- **Leerlingen leren onderzoeken hoe mensen in verschillende tijden en situaties anders denken, voelen en handelen.**
Zij ontdekken dat er altijd meerdere perspectieven zijn en dat die naast elkaar kunnen bestaan.
- **Leerlingen leren nadenken over wie er zichtbaar is in verhalen, kunst en geschiedenis en wie niet.**
Zij onderzoeken hoe keuzes en macht invloed hebben op wat wordt verteld en onthouden.
- **Leerlingen leren reflecteren op erbij horen en buitengesloten worden.**
Zij denken na over hoe het voelt om wel of niet gezien te worden en hoe zij zelf kunnen bijdragen aan een veilige en inclusieve groep.
- **Leerlingen leren verschillen tussen mensen herkennen en benoemen zonder te oordelen.**
Zij ontdekken dat verschillen horen bij samenleven en dat iedereen recht heeft op een plek en een stem.
- **Leerlingen leren onderzoeken hoe het verleden doorwerkt in het heden.**
Zij ontdekken dat ideeën, beelden en normen uit eerdere tijden nog steeds invloed hebben op hoe wij nu denken en kijken.
- **Leerlingen leren kritisch kijken naar taal, beelden en informatie.**
Zij ontdekken hoe woorden, kunst en (digitale) media hun beeld van de wereld beïnvloeden en leren dit te bevragen.
- **Leerlingen leren filosofische vragen stellen bij wat vanzelfsprekend lijkt.**
Zij oefenen met denken over begrippen als waarheid, betekenis, rechtvaardigheid en perspectief.
- **Leerlingen leren kunst gebruiken als middel om ideeën, vragen en perspectieven zichtbaar te maken.**
Zij ervaren dat een kunstwerk verschillende betekenissen kan hebben en dat zij daar zelf betekenis aan kunnen geven.
- **Leerlingen leren digitale middelen en AI gebruiken om ideeën te onderzoeken en te verbeelden.**
Zij ervaren hoe technologie keuzes maakt en hoe dit invloed heeft op wat zichtbaar wordt.

Opbouw van het themapakket vanuit de ACV-leercirkel

Met de leercirkel van ACV uit *EigenlijkWijs* leren kinderen volgens een herkenbare cyclus. Elk themapakket en elke les per groep zijn opgebouwd aan de hand van deze vijf fasen.

1 Verwonderen

De intrinsieke vraag activeren: wie ben ik en hoe verhoud ik mij tot ...?

De eerste fase draait om verwondering: het prikkelen van nieuwsgierigheid en het activeren van intrinsieke motivatie. Dit gebeurt door een prikkelende vraag, een kunstwerk, een maatschappelijk dilemma of een onverwachte ervaring. De achterliggende vragen zijn:

- Wie ben ik?
- Hoe verhoud ik mij tot de wereld?
- Welke rol speel ik in dit vraagstuk?

2 Oriënteren

Vooronderstellingen formuleren: wat weten we al?

In deze fase onderzoeken leerlingen hun voorkennis en formuleren ze een veronderstelling: een eerste standpunt of aanname over het onderwerp. Ze brengen in kaart wat ze al weten en welke aanvullende kennis ze nodig hebben. Dit proces activeert zowel gekristalliseerde intelligentie (opgeslagen kennis) als vloeibare intelligentie (verbanden leggen tussen bestaande inzichten).

3 Onderzoeken

Dialogo aangaan: hoe verhouden andere perspectieven zich tot mijn veronderstelling?

Leerlingen onderzoeken alternatieve perspectieven, tegenargumenten en kritische vragen. Ze verleggen hun blik en testen hoe hun standpunt zich verhoudt tot andere opvattingen. Dit kan door interviews, experimenten, veldonderzoek of het analyseren van bronnen.

4 Uitvoeren

Veronderstelling toetsen in de praktijk: werkt het?

De conclusie die uit de vorige fasen voortkomt, wordt getoetst in de praktijk. Leerlingen voeren experimenten uit, maken een creatief product of testen een model. Dit is de fase waarin ideeën worden omgezet in actie en waarin leerlingen leren van het maakproces en iteratief werken.

5 Reflecteren

Nieuwe vragen stellen: wat hebben we geleerd?

In deze fase komen leerlingen tot een conclusie: ze reflecteren op het hele leerproces en benoemen wat ze geleerd hebben op het gebied van kennis én denkvaardigheden. Ze formuleren nieuwe vragen, wat hen terugbrengt naar de eerste fase van de cyclus.

Integratie woordenschat

De leerlingen ontdekken nieuwe woorden die gerelateerd zijn aan het thema. Geef belangrijke woorden een plek op bijvoorbeeld een leerwand. Visualiseer door middel van grafische modellen, zoals de paraplu of de woordkast.

In de volgende woordenlijsten zie je welke woorden je expliciet kunt inoefenen voor het vergroten van de woordenschat. Selecteer woorden die passen bij jouw onderwijspraktijk en voeg gerust naar eigen inzicht woorden toe.

<p>Groep 1-2 (kleuters)</p> <p>Doel: spelenderwijs kennismaken met kijken, verschillen en samen zijn.</p> <p>Woordenschat:</p> <ul style="list-style-type: none"> • alleen • anders • beeld • dichtbij / ver weg • fijn / niet fijn • groep • hetzelfde • kijken • luisteren • ruimte • samen • verschillend • vertellen • welkom • wel zien / niet zien • zien 	<p>Groep 3-4</p> <p>Doel: bewust worden dat mensen en situaties verschillend bekeken kunnen worden.</p> <p>Woordenschat:</p> <ul style="list-style-type: none"> • anders • bekijken • belangrijk • erbij horen • gevoel • groep • keuze • kijken • mening • plek • samen • vertellen • verschil • verschillend • waarom • zichtbaar 	<p>Groep 5-6</p> <p>Doel: verdieping in perspectief, beeldvorming en samenleven.</p> <p>Woordenschat:</p> <ul style="list-style-type: none"> • beeld • beeldvorming • cultuur • geschiedenis • groep • invloed • mening • perspectief • plaats • regels • samenleven • samenleving • sculptuur • verschil • waarde • wie / waarom • zichtbaar
<p>Groep 7-8</p> <p>Doel: kritisch nadenken over geschiedenis, keuzes en zichtbaarheid.</p> <p>Woordenschat:</p> <ul style="list-style-type: none"> • AI / kunstmatige intelligentie • beeldvorming • canon • cultuur • geschiedenis • interpretatie • invloed • macht • perspectief • positie • prompt • representatie • samenleving • standpunt • vooroordeel • waarde 	<p>Onderbouw VO</p> <p>Doel: reflecteren op beeldvorming, macht en perspectief in verleden en heden.</p> <p>Woordenschat:</p> <ul style="list-style-type: none"> • analyseren • beeldvorming • canon • context • dominant perspectief • framing • geschiedenis • historisch perspectief • identiteit • interpretatie • macht • norm • perspectief • positioneren • representatie • samenleving • uitsluiting • zichtbaarheid 	<p>Actieve woordenschatontwikkeling tips</p> <ul style="list-style-type: none"> • Gebruik nieuwe themawoorden zelf actief in je taal. Leg uit, definieer en geef voorbeelden. • Laat leerlingen de woorden hardop gebruiken: in zinnen, gesprekken en reflecties. • Werk coöperatief: leerlingen leggen woorden aan elkaar uit of spelen raad- of uitlegspelletjes. • Combineer woorden met beelden en ervaringen (afbeeldingen, kunst, situaties uit de klas). • Stimuleer reflectie: laat leerlingen bij vragen en opdrachten bewust themawoorden gebruiken. • Hoe vaker leerlingen de woorden gebruiken in een betekenisvolle context, hoe sterker ze beklijven.

Lesbrief: wat zie jij?

Thema-inleiding (voorleestekst voor in de kring)

Kijk eens goed naar dit schilderij. Je ziet een ruimte waar mensen bij elkaar zijn. Sommige mensen praten met elkaar, anderen kijken rond. Overal staan grote beelden. Ze staan heel stil, alsof ze echt zijn, maar ze bewegen niet.

Het licht valt op verschillende plekken in de ruimte. Misschien zie je daardoor sommige dingen beter dan andere. Het lijkt een rustige plek, maar misschien voelt het ook een beetje spannend of geheimzinnig.

Stel je eens voor dat jij daar bent. Waar zou jij staan? Tussen de mensen, of liever een beetje aan de zijkant? Zou je je hier fijn voelen, of juist niet zo?

Misschien zie jij iets wat een ander niet ziet. Dat mag. Iedereen kijkt op zijn eigen manier. Wat jij ziet en voelt, is van jou.

Als je goed kijkt, merk je dat kijken niet alleen met je ogen gebeurt, maar ook met wat je denkt en voelt. En dat maakt ieder kijkje weer anders.

Dus kijk nog eens rustig... en ontdek: wat zie jij?

Lesdoelen

- Waarnemen en benoemen – Leerlingen kijken gericht naar een beeld en benoemen wat zij zien.
- Gevoel en beleving – Leerlingen koppelen gevoelens aan wat zij zien en ervaren dat kijken iets met je doet.
- Verschillen herkennen – Leerlingen ontdekken dat iedereen iets anders kan zien en voelen bij hetzelfde beeld.
- Verbeelden – Leerlingen maken een eigen beeld waarin zij hun waarneming en fantasie zichtbaar maken.
- Samen kijken – Leerlingen luisteren naar elkaar en ervaren dat ieders blik ertoe doet.

Taalontwikkeling

Actieve woordenschat

alleen, anders, beeld, dichtbij / ver weg, fijn / niet fijn, groep, hetzelfde, kijken, luisteren, ruimte, samen, verschillend, vertellen, welkom, wel zien / niet zien, zien

Taalroutines

- Ik zie ...
- Ik denk dat ...
- Ik voel me ...
- Ik zou hier ...

Gesprekstips

- Stel open vragen en laat leerlingen in hun eigen woorden antwoorden.
- Herhaal en spiegel uitspraken: "Jij ziet...", "Jij denkt..." (spiegelen)
- Geef ruimte voor stilte: kijken mag eerst, praten hoeft niet meteen.
- Laat leerlingen aanwijzen als woorden nog moeilijk zijn.

Benodigheden

- Digibord of groot geprint beeld van 'De beeldenzaal van de Maatschappij Felix Meritis'
- Groot papier (A3/A2)
- Kleurpotloden, wasco, verf
- Eventueel blokken of speelmateriaal om een ruimte na te bouwen
- Schorten, doekjes
- (optioneel) verkleedmateriaal of speelfiguren

De vijf fasen van de leercirkel**Verwonderen (20 minuten)**

Doel: leerlingen maken kennis met het schilderij als geheel, zonder uitleg of duiding.

Het beeld wordt groot getoond. De leerlingen krijgen de tijd om rustig te kijken. De leerkracht vertraagt het moment en nodigt uit tot open waarnemen, zonder vragen die sturen naar betekenis of interpretatie.

Activiteit

- Laat het schilderij groot zien op het digibord of op een groot vel. Zorg voor rust in de klas: dim eventueel het licht en laat leerlingen in een halve kring of op kussens zitten.
- Lees rustig de voorleestekst voor. Neem de tijd, met korte stiltes tussendoor.
- Na het voorlezen: laat het stil. Geef leerlingen ongeveer één minuut om alleen maar te kijken.
- Laat het schilderij groot zien. Zeg zo min mogelijk.
- Lees (of vertel) rustig de voorleestekst.
- Geef daarna ruimte om te kijken.
- Geen directe vragen – alleen uitnodigingen zoals:
 - “kijk maar...”
 - “wat zie jij...”
- Laat leerlingen:
 - aanwijzen
 - stil kijken
 - reageren zonder dat het 'goed' hoeft

Taal-denkgesprek in de kring

- Wat valt jou op?
- Waar kijk jij als eerste naar?
- Zie je iets wat je mooi vindt?
- Zie je iets wat een beetje gek of spannend is?

Gesprekstips

- Bevestig alle antwoorden: niets is fout
- Ga niet uitleggen of corrigeren
- Herhaal wat leerlingen zeggen zodat het betekenis krijgt

Oriënteren (30 minuten)

Doel: leerlingen verwoorden wat zij zien en delen dit met elkaar. De leerkracht begeleidt het gesprek door taal te geven aan waarnemingen en door verschillen zichtbaar te maken. Wat de één ziet, hoeft niet hetzelfde te zijn als wat de ander ziet.

Activiteit

- Ga met de leerlingen in de kring zitten met het beeld zichtbaar.
- Maak samen een eenvoudig woordweb op het bord: bijv. "mensen – beelden – licht – ruimte"
- Laat leerlingen:
 - iets aanwijzen op het scherm
 - vertellen wat ze zien
 - reageren op elkaar

Taal-denkgesprek in de kring

- Zie je alleen mensen of nog meer dingen en wat zou belangrijker zijn in dit schilderij?
- Zijn alle mensen hetzelfde of verschillend?
- Denk je dat het daar stil is of druk? Waarom?
- Zou jij hier willen zijn? Waar zou je staan?

Gesprekstips

- Leg verschillen naast elkaar: "Jij zegt stil, jij zegt druk – dat kan allebei"
- Maak zichtbaar dat kijken persoonlijk is

Onderzoeken (40 minuten)

Doel: leerlingen worden uitgenodigd om verder te kijken dan alleen wat zichtbaar is. De leerkracht stelt open, onderzoekende vragen die uitnodigen tot verbeelding en eerste perspectiefwisseling. Leerlingen denken na over wat er zou kunnen gebeuren in het beeld en wie de mensen zijn.

Activiteit

- De leerlingen gaan actief onderzoeken wat er zou kunnen gebeuren in het beeld.

Werkvormen (kies of combineer):

- **Naspelen:** kies een paar leerlingen en laat hen een stukje van het schilderij naspelen. Geef ze eenvoudige aanwijzingen of laat ze kiezen wat of wie ze willen zijn.
- **Waar sta jij?:** maak in de klas een denkbeeldige ruimte van het schilderij. Gebruik stoelen of tafels om te ruimte van de beelden te bepalen en laat de leerlingen een plek kiezen om te gaan staan waar zij zich prettig voelen. Bespreek waarom zij die plek hebben gekozen.
- **Ruimte bouwen:** Laat leerlingen in kleine groepjes een ruimte bouwen waar beelden te zien zijn. Laat ze nadenken over de ruimte om de beelden heen en wat er te zien is. Staan de beelden op een rij of juist met veel ruimte eromheen en waarom?

Knipmoment: (± 90 minuten)

Hier kan de les worden afgerond met een korte terugblik: "Wat heb je gezien / bedacht?"

Uitvoeren (70 minuten)

Doel: leerlingen vertalen hun waarneming en verbeelding naar een eigen beeldend werk. Ze maken een eigen versie van de ruimte, waarin ze iets toevoegen, veranderen of zichzelf een plek geven. De leerkracht stimuleert keuzes, zonder richting op inhoud.

Opdracht: Maak jouw eigen versie van de ruimte. Je mag jezelf een plek geven in het beeld, iets toevoegen, iets veranderen of iets helemaal anders maken.

Werkvormen

- Eigen plek tekenen of schilderen: leerlingen maken een tekening van de ruimte en bepalen waar

zij zelf staan.

- Jezelf toevoegen: leerlingen tekenen zichzelf in het beeld (bij de mensen, aan de zijkant, of op een plek die zij zelf kiezen).
- Veranderen of toevoegen: leerlingen voegen nieuwe elementen toe (bijvoorbeeld andere mensen, dieren, kleuren, objecten).
- Ruimte opnieuw maken (optioneel): leerlingen bouwen de ruimte na met blokken of materialen en plaatsen zichzelf daarin.
- Vrije verbeelding: leerlingen mogen het beeld veranderen zoals zij willen (bijvoorbeeld vrolijker, drukker, stiller, anders ingericht).

Proces

- Start klassikaal met een korte herhaling als er een knipmoment is geweest.
- Laat leerlingen eerst hardop nadenken of aanwijzen.
- Voorbeelden van begeleidende vragen:
 - “Waar ben jij in jouw nieuwe beeld?”
 - “Wat heb jij veranderd?”
 - “Is het nu een ander beeld geworden?”

Feedbackmoment

Laat leerlingen in kleine groepjes of in de kring kort vertellen: “Dit ben ik...Ik heb dit erbij gemaakt of weggelaten omdat...”

Reflecteren (20 minuten)

Doel: leerlingen kijken naar hun eigen werk en dat van anderen. In het gesprek wordt zichtbaar dat iedereen vanuit hetzelfde vertrekpunt iets anders heeft gemaakt. De leerkracht helpt dit verschil te benoemen en te waarderen.

Activiteit

- Leg alle werkjes bij elkaar op de grond, tafel of muur. Maak er één geheel van als een gezamenlijke ‘ruimte’. Laat leerlingen eerst in stilte kijken.
- Bespreek samen de verschillende werken:
 - Wat zien we allemaal?
 - Wat is hetzelfde gebleven en wat is er veranderd?
 - Welk beeld lijkt nog het meeste op het schilderij en waarom?
 - Wat is hetzelfde gebleven en wat is er veranderd?
 - Hoe kan het dat we allemaal iets anders maken?

Taal-denkgesprek in de kring

- Was het moeilijk of makkelijk om te kiezen wat je maakte?
- Zag jij iets anders dan iemand anders?
- Hoe voelt het dat iedereen iets anders heeft bedacht en gemaakt?
- Is dat goed of niet? Waarom?

Gesprekstips

- Gebruik een praatstok of beurtkaartje
- Geef ruimte aan stille leerlingen (laten aanwijzen mag ook)
- Benadruk steeds: verschillen zijn waardevol
- Herhaal uitspraken om ze betekenis te geven

Afsluiting

Sluit af met een terugblik en benoem nogmaals dat iedereen anders naar dingen kan kijken zoals wij naar dit schilderij hebben gedaan. Maak van alle werken samen een kijkwand of kleine tentoonstelling in de klas.

Differentiatie

Extra ondersteuning

- Werk met visuele ondersteuning zoals het samen aanwijzen in het schilderij of in het eigen werk. Laat leerlingen kiezen of aanwijzen in plaats van alles te laten verwoorden.
- Gebruik voorbeeldzinnen zoals "Ik zie...", "Ik ben hier..." of "Ik kies dit omdat..." en herhaal deze actief tijdens de les zodat leerlingen hierop kunnen terugvallen.
- Begeleid kleine groepjes tijdens het werken, zodat je samen kunt kijken en stap voor stap keuzes kunt maken (bijvoorbeeld eerst de plek bepalen, daarna pas tekenen).

Uitdaging

- Laat leerlingen een eenvoudig verhaaltje bedenken bij hun tekening: wat gebeurt er in hun beeld en wie zijn de mensen die ze hebben getekend?
- Stimuleer perspectiefwisseling door te vragen: "Hoe zou iemand anders deze ruimte zien?" en laat leerlingen dit verwerken in hun werk.
- Laat leerlingen in tweetallen werken en elkaar een plek geven in hun tekening, zodat ze nadenken over de ander in plaats van alleen zichzelf.

Verlenging

- Bouw samen één grote ruimte in de klas (met blokken of tekeningen) waarin alle ideeën van leerlingen samenkomen.
- Organiseer een kleine tentoonstelling waarbij leerlingen hun werk laten zien en in eenvoudige woorden vertellen waar zij zichzelf hebben geplaatst en waarom.

Rubric

Doel: deze rubric helpt om het leerproces van kleuters zichtbaar te maken op het gebied van waarneming, verbeelding, taal, expressie en samen kijken rondom het thema 'Wat zie jij'. De observatiepunten zijn gekoppeld aan de vijf fasen van de ACV-leercirkel. De rubric ondersteunt formatief evalueren tijdens de les, reflectie achteraf en kan gebruikt worden voor portfolio-opbouw of oudergesprekken.

Les (fasen)	Competentie-gebied	Beginnend	Ontwikkeld	Gevorderd
Verwonderen	Waarnemen en kijken	Kijkt naar het beeld maar benoemt weinig of blijft algemeen ("ik zie mensen").	Benoemt losse elementen in het beeld (bijv. mensen, beelden, licht).	Kijkt gericht en benoemt meerdere details en verschillen in het beeld.
Oriënteren	Taal en betekenis geven	Wijst of benoemt wat zichtbaar is zonder verdere toelichting.	Benoemt wat hij/zij ziet en geeft eenvoudige uitleg of gevoel ("ik vind dit mooi", "dit is gek").	Verwoordt eigen waarneming uitgebreider en reageert op wat anderen zien.
Onderzoeken	Verbeelding en perspectief	Bedenkt eenvoudig wat er gebeurt in het beeld of blijft dicht bij wat zichtbaar is.	Gebruikt fantasie om situaties te bedenken (wie zijn de mensen, wat doen ze).	Verplaatst zich in het beeld, denkt vanuit verschillende rollen en bedenkt meerdere mogelijkheden.
Uitvoeren	Creatieve expressie en eigen blik	Maakt een tekening zonder duidelijke relatie met het beeld of zichzelf.	Maakt een eigen versie van de ruimte en voegt zichzelf of een element toe.	Maakt bewust keuzes in de tekening (plek, toevoegingen, veranderingen) en kan deze benoemen.
Reflecteren	Taal, delen en samen kijken	Vertelt kort over eigen werk ("dit is mijn tekening").	Benoemt wat hij/zij heeft gemaakt en reageert op anderen.	Verwoordt keuzes, vergelijkt werk en benoemt verschillen met waardering voor anderen.

Gebruikstips

- **Observaties:** gebruik de rubric tijdens de verschillende fasen (kijken, gesprek, maken). Noteer korte uitspraken of gedragingen van leerlingen.
- **Portfolio:** verzamel werkstukken (tekeningen, foto's van bouwwerken) en voeg korte uitspraken van leerlingen toe om ontwikkeling zichtbaar te maken.
- **Feedback:** gebruik de rubric om gericht zichtbare ontwikkeling terug te geven.
- **Differentiatie:** de rubric laat zien welke leerlingen nog ondersteuning nodig hebben bij verwoorden en welke leerlingen juist verdieping aankunnen in verbeelding of perspectiefdenken.

Lesbrief: wie hoort er wel en niet bij?

Thema-inleiding (voorleestekst)

Kijk eens goed naar dit schilderij. Je ziet een grote ruimte met mensen bij elkaar. Sommige mensen praten, anderen kijken rond. In de ruimte staan ook beelden. Het lijkt een rustige plek, maar misschien gebeurt er meer dan je in één keer ziet.

Kijk nog eens goed. Zie je iets wat je eerst niet zag?

Misschien valt je op dat veel mensen op elkaar lijken. Of dat ze zich op een bepaalde manier gedragen. Misschien zie je dingen die je herkent, maar ook dingen die je anders vindt dan bij jou op school of thuis.

De beelden in de ruimte zijn heel oud. Vroeger vonden mensen deze beelden belangrijk en mooi. Ze lieten zien wat mensen dachten dat goed was of bijzonder.

Maar... wie mochten er eigenlijk in deze ruimte zijn? En wie misschien niet?

Misschien zie je iets wat een ander niet ziet. En misschien stel jij een vraag waar iemand anders nog niet aan had gedacht.

Want als je goed kijkt, ontdek je dat wat je ziet niet vanzelfsprekend is. Iemand heeft keuzes gemaakt. En daar mogen wij vragen over stellen.

Lesdoelen

- Beschrijven en verklaren – Leerlingen beschrijven wat zij zien en geven eenvoudige verklaringen voor wat er gebeurt.
- Tijd en verschil – Leerlingen ontdekken overeenkomsten en verschillen in de geschiedenis en nu van situaties tussen mensen, rollen en gedrag.
- Perspectief en vragen – Leerlingen leren vragen stellen bij wat zij zien en zich verwonderen over waarom dingen zo zijn. Ze wisselen ideeën uit en luisteren naar andere manieren van kijken.
- Inclusie en uitsluiting – Leerlingen ontdekken dat niet iedereen vanzelfsprekend ergens bij hoort.
- Keuzes herkennen – Leerlingen leren dat beelden en situaties het resultaat zijn van keuzes.

Taalontwikkeling

Actieve woordenschat

anders, bekijken, belangrijk, erbij horen, gevoel, groep, keuze, kijken, mening, plek, samen, vertellen, verschil, verschillend, waarom, zichtbaar

Taalroutines

- Ik zie ...
- Ik denk dat ... omdat ...
- Misschien is het zo dat ...
- Ik vind dat ...

Gesprekstips

- Stimuleer leerlingen om verder te praten dan één woord
- Vraag door zonder oordeel: "waarom denk je dat?"
- Leg verschillende antwoorden naast elkaar
- Laat leerlingen op elkaar reageren

Benodigdheden

- Digibord of groot geprint beeld van 'De beeldenzaal van de Maatschappij Felix Meritis'
- Fijne klei
- Onderplaten en boetseermaterialen
- Schorten, doekjes

De vijf fasen van de leercirkel**Verwonderen (20 minuten)**

Doel: leerlingen maken kennis met het schilderij als geheel en ontdekken dat er meer te zien is wanneer je rustig en aandachtig kijkt, zonder dat er al verklaringen worden gegeven.

Activiteit

- Laat het schilderij groot zien op het digibord of op een groot vel. Zorg voor rust in de klas: dim eventueel het licht en laat leerlingen in een halve kring zitten.
- Lees rustig de voorleestekst voor. Neem de tijd en laat korte stiltes vallen.
- Na het voorlezen: laat het stil. Geef leerlingen de tijd om alleen maar te kijken.

Taal-denkgesprek in de kring

- Wat valt jou nu op wat je eerst niet zag?
- Waar kijk jij het langst naar?
- Zie je iets wat je bijzonder vindt?
- Is er iets dat je nog niet goed begrijpt?

Gesprekstips

- Bevestig alle antwoorden: niets is fout
- Ga nog niet verklaren of uitleggen
- Herhaal wat leerlingen zeggen zodat het betekenis krijgt

Oriënteren (20 minuten)

Doel: leerlingen verwoorden wat zij zien en brengen meer structuur aan in het beeld, waarbij zij leren om te beschrijven in plaats van alleen te benoemen.

Activiteit

- Maak samen een woordweb op het bord, bijvoorbeeld: "mensen – beelden – ruimte – wat gebeurt er".
- Help leerlingen om hun uitspraken uit te breiden: niet alleen benoemen, maar beschrijven.
- Laat leerlingen:
 - iets aanwijzen op het scherm
 - vertellen wat ze zien
 - reageren op elkaar

Taal-denkgesprek in de kring

- Wie zie je allemaal in het schilderij?
- Wat doen de mensen?
- Lijken de mensen op elkaar of zijn ze verschillend?
- Denk je dat iedereen hier mag zijn? Waarom wel of niet?

Gesprekstips

- Leg verschillen naast elkaar: "jij ziet dit, jij ziet iets anders"
- Help leerlingen om in zinnen te spreken
- Leg uit dat kijken persoonlijk is en dat iedereen wat anders kan zien

Onderzoeken (30 minuten)

Doel: leerlingen onderzoeken wat de beelden in de ruimte betekenen en denken na over hoe één beeld veranderd kan worden om iets anders te laten zien over wat belangrijk is.

Activiteit

- Richt de aandacht op de beelden in het schilderij. Laat leerlingen deze aanwijzen en beschrijven wat zij zien.
- De leerkracht stelt verdiepende vragen die leerlingen helpen om na te denken over betekenis:
 - "Wat voor beelden zie je?"
 - "Waarom zouden mensen deze beelden toen daar neer hebben gezet?"
 - "Zou jij zelf naar de beelden kijken of naar de andere mensen als je in deze ruimte zou zijn?"
- Verleg daarna de vraag naar verandering: "Wat als je één beeld zou mogen veranderen, wat zou dat dan voor een beeld zijn en waarom?"

Werkvormen

- Beelden onderzoeken: leerlingen kiezen één beeld uit het schilderij en beschrijven wat zij denken dat het laat zien of betekent.
- Gesprek in tweetallen: leerlingen bespreken met elkaar welk beeld zij zouden veranderen en waarom.
- Tekenen: leerlingen maken een eerste snelle tekening van hun idee voor een nieuw beeld.

Knipmoment: (± 70 minuten)

Hier kan de les worden afgerond met een korte terugblik: "Welk beeld wil jij veranderen?"

Uitvoeren (90 minuten)

Doel: leerlingen vertalen hun inzichten naar een eigen kleibeeld en maken zichtbaar wat zij belangrijk vinden, waarbij zij bewust keuzes maken in vorm, houding en betekenis en ervaren dat een beeld iets kan vertellen.

Opdracht: maak een nieuw beeld van klei (ongeveer 20-30 cm hoog) dat in deze ruimte zou kunnen staan. Denk na over wat jij wilt laten zien en wat jij belangrijk vindt. Je beeld hoeft niet precies echt te lijken, maar het moet wel iets vertellen.

Proces

- Start klassikaal met een korte herhaling van het onderzoek en haal de eerdere vragen terug in het gesprek (zeker als er een knipmoment is geweest).
- Laat leerlingen eerst hun idee verwoorden of eventueel schetsen, zodat zij vooraf nadenken over wat hun beeld gaat uitdrukken.
- Tijdens het werken begeleidt de leerkracht het proces door vragen te stellen die leerlingen helpen om hun keuzes zichtbaar en betekenisvol te maken:
 - "Wat laat jouw beeld zien?"
 - "Is dit hoe je het bedacht had of verteld je beeld nu iets anders?"
 - "Mag een beeld veranderen terwijl je aan het maken bent?"

- “Wat maakt jouw beeld anders dan de beelden die we zagen?”
- Laat de leerlingen hun beelden afronden en laat ze door de ruimte staan zodat iedereen eromheen kan lopen.

Feedbackmoment

De leerkracht helpt om verschillen zichtbaar te maken en benoemt dat ieder beeld iets anders laat zien. Benoem dat we vaak verschillende dingen belangrijk vinden, dat iedereen anders naar dingen kijkt en dat soms dingen niet hetzelfde worden als je van te voren had bedacht.

Reflecteren (20 minuten)

Doel: leerlingen kijken naar hun eigen kleibeeld en dat van anderen en ontdekken dat verschillen ontstaan doordat iedereen andere keuzes maakt en iets anders belangrijk vindt om te laten zien.

Activiteit

- Laat alle leerlingen langs de beelden lopen en ze bekijken, net zoals in het schilderij.
- Bespreek samen de verschillende beelden en laat leerlingen vertellen wat hen opvalt, welke verschillen zij zien en wat ieder beeld volgens hen laat zien. Help hen om te verwoorden dat elk beeld iets vertelt over wat iemand belangrijk vindt.
- Laat leerlingen hun eigen beeld kort toelichten en vertellen wat zij hebben gemaakt en waarom zij daarvoor hebben gekozen. Stimuleer hen om hun keuzes onder woorden te brengen en te luisteren naar de uitleg van anderen.

Taal-denkgesprek

- Wat zie je als je naar alle beelden kijkt?
- Wat maakt jouw beeld anders dan dat van iemand anders?
- Wat wilde jij laten zien met jouw beeld?
- Waarom vind jij dat belangrijk?

Gesprekstips

- Geef leerlingen de tijd om na te denken voordat zij antwoorden
- Herhaal en verduidelijk wat leerlingen zeggen, zodat hun ideeën betekenis krijgen
- Leg verschillen naast elkaar zonder te oordelen en maak zichtbaar dat meerdere antwoorden mogelijk zijn

Afsluiting

Sluit af door te benoemen dat net zoals de maker van het schilderij keuzes heeft gemaakt over wat zichtbaar is, de leerlingen dat vandaag ook hebben gedaan met hun eigen beelden. Benadruk dat ieder beeld iets laat zien van hoe iemand kijkt en wat iemand belangrijk vindt.

Differentiatie

Extra ondersteuning

- Laat leerlingen aanwijzen in plaats van uitgebreid verwoorden en help hen door hun uitspraken aan te vullen en te herhalen.
- Gebruik voorbeeldzinnen zoals “Ik heb gemaakt...” en “Ik koos dit omdat...” zodat leerlingen hierop kunnen terugvallen.
- Begeleid kleine groepjes tijdens het gesprek en help stap voor stap bij het verwoorden van hun keuzes.

Uitdaging

- Laat leerlingen verder uitleggen waarom hun beeld belangrijk is en wat zij ermee willen vertellen.
- Stimuleer leerlingen om te reageren op het werk van een ander en overeenkomsten en verschillen te benoemen.
- Laat leerlingen nadenken over hoe hun beeld anders zou zijn als zij iets anders belangrijk hadden gevonden.

Verlenging

- Maak samen een tentoonstelling van de beelden waarin leerlingen hun werk presenteren aan een andere groep of ouders.
- Laat leerlingen hun beeld combineren met een korte zin of titel die laat zien wat zij willen vertellen met hun werk.

Rubric

Doel: deze rubric helpt om het leerproces van leerlingen in groep 3–4 zichtbaar te maken op het gebied van waarnemen, taal, onderzoekend denken, betekenis geven en creatief werken rondom het thema Wie hoort er wel en niet bij. De observatiepunten zijn gekoppeld aan de vijf fasen van de ACV-leercirkel.

Les (fasen)	Competentiegebied	Beginnend	Ontwikkeld	Gevorderd
Verwonderen	Waarnemen en kijken	Kijkt naar het beeld en benoemt losse elementen (bijv. mensen, beelden) zonder verdere toelichting.	Benoemt meerdere onderdelen van het beeld en ziet verschillen (bijv. mensen, houding, plek).	Kijkt gericht, benoemt details en stelt eerste vragen over wat opvalt in het beeld.
Oriënteren	Taal en betekenis geven	Benoemt wat zichtbaar is, vaak in losse woorden of korte zinnen.	Beschrijft wat hij of zij ziet en geeft eenvoudige toelichting (bijv. wat mensen doen of waar zij zijn).	Verwoordt waarnemingen uitgebreider, legt verbanden en reageert op wat anderen zien.
Onderzoeken	Onderzoekend en kritisch denken	Bedenkt eenvoudige verklaringen of herhaalt wat anderen zeggen.	Denkt na over waarom dingen zo zijn en benoemt dat er keuzes zijn gemaakt (bijv. wie er wel of niet te zien is).	Stelt eigen vragen, onderzoekt verschillende mogelijkheden en benoemt dat niet alles vanzelfsprekend is.
Uitvoeren	Creatieve expressie en betekenis geven	Maakt een eenvoudig kleibeeld zonder duidelijke relatie met een idee of betekenis.	Maakt een kleibeeld dat een idee laat zien en kan dit kort toelichten.	Maakt een beeld met een duidelijke bedoeling en verwoordt wat het beeld laat zien en waarom dit belangrijk is.
Reflecteren	Terugblikken en delen	Vertelt kort over het eigen werk ("dit is mijn beeld").	Licht eigen keuzes toe en luistert naar anderen.	Verwoordt betekenis, vergelijkt werk en benoemt verschillen in keuzes en perspectieven.

Gebruikstips

- **Observaties:** gebruik de rubric tijdens het kijken, de gesprekken en het maken van de kleibeelden. Noteer korte uitspraken of gedragingen van leerlingen die laten zien hoe zij denken en kijken.
- **Portfolio:** voeg foto's van de kleibeelden en uitspraken van leerlingen toe om hun ontwikkeling zichtbaar te maken.
- **Feedback:** gebruik de rubric om groei in kijken, denken en betekenis geven concreet te benoemen.
- **Differentiatie:** de rubric laat zien welke leerlingen ondersteuning nodig hebben bij het verwoorden van ideeën en welke leerlingen verdieping aankunnen in het stellen van vragen of het verbeelden van betekenis.

Lesbrief: een kamer vol

Thema-inleiding (voorleestekst)

Kijk eens goed naar dit schilderij. Je ziet een grote ruimte waar mensen samen zijn. Ze kijken naar beelden, praten met elkaar en lijken iets te onderzoeken of te bespreken. Het lijkt een plek waar mensen samenkomen om te leren en na te denken.

Maar kijk nog eens beter. Dit is geen gewone ruimte. De beelden staan hier niet zomaar. En ook de mensen die je ziet, zijn niet toevallig gekozen. Het lijkt alsof alles in deze ruimte een bedoeling heeft.

De beelden komen uit een andere tijd. Vroeger vonden mensen deze beelden belangrijk. Ze lieten zien wat volgens hen mooi was, goed was, of een voorbeeld was voor anderen. Maar... wie bepaalt eigenlijk wat een voorbeeld is?

Kijk eens naar de mensen. Wie zie je allemaal?

En wie zie je misschien niet?

Misschien zijn er mensen die hier ook hadden kunnen zijn, maar die je niet ziet. Als je goed kijkt, ontdek je dat dit schilderij niet alleen laat zien wat er is, maar ook iets zegt over wat belangrijk werd gevonden. En misschien ook over wat minder belangrijk werd gevonden.

Dat betekent dat dit schilderij niet zomaar een afbeelding is, maar een keuze. En daar mogen wij vragen over stellen.

Lesdoelen

- Verklaaren en betekenis geven – Leerlingen verklaren waarom bepaalde keuzes zijn gemaakt in een beeld en benoemen wat dit zegt over wat belangrijk of waardevol wordt gevonden.
- Perspectief en representatie – Leerlingen onderzoeken wie zichtbaar is en wie ontbreekt en ontdekken dat beelden een bepaald perspectief laten zien.
- Kritisch denken en bevragen – Leerlingen leren dat een beeld niet neutraal is en stellen vragen over wat wordt getoond en wat niet.
- Verbeelden met betekenis – Leerlingen maken een nieuw beeld waarin zij bewust laten zien wat zij belangrijk vinden.

Taalontwikkeling

Actieve woordenschat

Beeld, beeldvorming, cultuur, geschiedenis, groep, invloed, mening, perspectief, plaats, regels, samenleven, samenleving, sculptuur, verschil, waarde, wie / waarom, zichtbaar

Taalroutines

- Ik zie ... en ik denk dat ...
- Dit laat zien dat ...
- Ik vind dit belangrijk omdat ...
- Dit ontbreekt omdat ...

Gesprekstips

- Stimuleer leerlingen om hun denken te verwoorden ("waarom denk je dat?")
- Laat leerlingen reageren op elkaars ideeën en verschillen benoemen
- Leg verschillende perspectieven naast elkaar zonder te sturen naar één antwoord
- Help leerlingen om van waarneming naar betekenis te komen

Benodigheden

- Digibord of groot geprint beeld van 'De beeldenzaal van de Maatschappij Felix Meritis'
- Groot papier (A3/A2)
- Potloden en schetspapier
- Verf (bij voorkeur plakkaatverf) en penselen
- Mengbakjes en waterpotjes
- Schorten, doekjes

De vijf fasen van de leercirkel**Verwonderen (20 minuten)**

Doel: leerlingen maken kennis met het schilderij als geheel en ontdekken dat wat zichtbaar is niet vanzelfsprekend is, maar het resultaat kan zijn van keuzes.

Activiteit

- Laat het schilderij groot zien op het digibord of op een groot vel. Zorg voor rust in de klas en laat leerlingen in een halve kring zitten.
- Geef leerlingen eerst de tijd om in stilte te kijken. Zeg zo min mogelijk en laat het beeld voor zich spreken.
- Lees daarna rustig de voorleestekst voor en laat korte stiltes vallen zodat leerlingen opnieuw kunnen kijken.
- Nodig leerlingen vervolgens uit om gericht te kijken met vragen die de aandacht sturen zonder direct te verklaren: "kijk eens goed... wie zie je allemaal?" en "Zie je vooral dezelfde mensen, of ook verschillen?"
- Laat leerlingen:
 - aanwijzen
 - benoemen wat hen opvalt
 - reageren zonder dat het goed of fout is

Taal-denkgesprek in de kring

- Wie zie je allemaal in het schilderij?
- Wat valt je op aan de mensen?
- Zie je iets dat je bijzonder vindt?
- Zie je ook iets dat je mist of dat je had verwacht te zien?

Gesprekstips

- Bevestig alle antwoorden en voorkom dat je gaat uitleggen of corrigeren
- Geef ruimte voor stilte en laat leerlingen eerst kijken voordat ze praten
- Herhaal uitspraken van leerlingen zodat deze betekenis krijgen
- Leg verschillen naast elkaar zonder oordeel

Oriënteren (20 minuten)

Doel: leerlingen verwoorden wat zij zien en brengen structuur aan in het beeld, waarbij zij leren beschrijven, vergelijken en eerste gedachten vormen over wie zichtbaar is en wie mogelijk ontbreekt.

Activiteit

- Ga met de leerlingen in de kring zitten met het schilderij zichtbaar.
- Maak samen een woordweb op het bord waarin het beeld wordt geordend, bijvoorbeeld door te

kijken naar:

- de mensen
- de beelden
- de ruimte
- wat er gebeurt
- Laat leerlingen gericht kijken en beschrijven wat zij zien. Stimuleer hen om verder te gaan dan losse woorden en hun waarnemingen in zinnen te verwoorden.
- Laat leerlingen:
 - aanwijzen wat zij bedoelen
 - beschrijven wat zij zien
 - reageren op elkaar
- Verleg het gesprek stap voor stap naar vergelijken: “zien jullie allemaal hetzelfde?” en “wat valt jou op dat een ander nog niet heeft genoemd?”
- Introduceer daarna voorzichtig de vraag naar aanwezigheid en afwezigheid: “wie zie je hier allemaal?” en “wie zou hier ook kunnen zijn, maar zie je niet?”

Taal-denkgesprek in de kring

- Wat gebeurt er in deze ruimte?
- Wat voor soort mensen zie je?
- Lijken de mensen op elkaar of zijn ze verschillend?
- Wie zie je niet, maar zou er misschien wel kunnen zijn?

Gesprekstips

- Help leerlingen om van benoemen naar beschrijven te gaan
- Vraag door zonder te sturen naar één antwoord
- Leg verschillende waarnemingen naast elkaar
- Maak zichtbaar dat kijken persoonlijk is en dat verschillen er mogen zijn

Onderzoeken (20 minuten)

Doel: leerlingen onderzoeken dat beelden niet alleen iets laten zien, maar ook keuzes bevatten, en denken na over wat zichtbaar wordt gemaakt en wat ontbreekt, als voorbereiding op het maken van een eigen schilderij met een bewuste boodschap.

Activiteit

- Richt de aandacht opnieuw op het schilderij en laat leerlingen specifiek kijken naar de beelden en de mensen in de ruimte. Vraag hen om te benoemen wat volgens hen belangrijk wordt gemaakt in dit beeld.
- De leerkracht stelt verdiepende vragen die leerlingen helpen om na te denken over keuzes en betekenis:
 - “waarom denk je dat juist deze beelden hier staan?”
 - “waarom zijn deze mensen hier?”
 - “wat zegt dit over wat belangrijk werd gevonden?”
- Laat leerlingen in kleine groepjes één invalshoek kiezen, bijvoorbeeld: wie zichtbaar is, wie ontbreekt en wat staat centraal?
- De leerlingen bespreken samen hun invalshoek en formuleren een eerste idee over wat zij zouden willen veranderen in het schilderij en waarom.

Reflectie tussendoor

- Welk onderdeel van het schilderij heb jij gekozen om naar te kijken?

- Wat denk jij dat belangrijk wordt gemaakt in dit beeld?
- Wat zou jij willen veranderen en waarom?

Knipmoment: (± 60 minuten)

De les kan hier worden onderbroken met een korte terugblik waarin leerlingen hun eerste ideeën delen: wat zij hebben ontdekt en wat zij zouden willen veranderen in een nieuw schilderij.

Uitvoeren (100 minuten)

Doel: leerlingen vertellen hun onderzoek naar een eigen schilderij waarin zij bewust keuzes maken over wat zichtbaar wordt gemaakt. Zij geven vorm aan een perspectief of boodschap en ervaren dat een beeld iets kan vertellen over wat zij belangrijk vinden.

Opdracht: maak een nieuw schilderij van de beeldenzaal waarin jij iets verandert dat jij belangrijk vindt om te laten zien. Denk na over wat jij zichtbaar wilt maken, wie er in jouw beeld aanwezig zijn en wat jouw schilderij vertelt.

Proces

- Start met een korte terugblik op het onderzoek: leerlingen benoemen welk onderdeel zij willen veranderen en wat zij willen laten zien.
- Laat leerlingen eerst hun idee verwoorden of zichtbaar maken in een schets, zodat hun keuzes vooraf duidelijk worden.
- Leerlingen werken hun idee uit in een eigen schilderij, waarin zij bewust keuzes maken in wat zij toevoegen, weglaten of veranderen.
- Tijdens het werken begeleidt de leerkracht met vragen zoals:
 - “wat wil jij laten zien in jouw schilderij?”
 - “wie heeft een plek in jouw beeld?”
 - “wat heb jij veranderd ten opzichte van het oorspronkelijke beeld?”
- Stimuleer leerlingen om hun keuzes zichtbaar te maken in hun werk en deze tijdens het proces onder woorden te brengen.

Feedbackmoment

Laat leerlingen tussendoor of aan het einde in kleine groepjes kort hun werk laten zien en toelichten: “ik heb dit veranderd omdat...” of “dit vind ik belangrijk om te laten zien...”. De nadruk ligt op het benoemen van keuzes en het luisteren naar elkaar.

Reflecteren (20 minuten)

Doel: leerlingen kijken terug op hun eigen werk en dat van anderen en ontdekken dat verschillende keuzes leiden tot verschillende beelden. Ze leren hun keuzes verwoorden en ervaren dat ieder perspectief iets toevoegt aan het geheel.

Activiteit

- Leg alle schilderijen bij elkaar op de grond, tafels of hang ze zichtbaar op. Laat leerlingen eerst in stilte kijken naar het geheel en ervaren wat ze zien.
- Bespreek samen de verschillen en overeenkomsten tussen de werken en laat leerlingen vertellen wat er is veranderd ten opzichte van het oorspronkelijke beeld.
- Laat enkele leerlingen hun werk toelichten en benoemen wat zij belangrijk vonden om te laten zien en waarom.

Taal-denkgesprek

- Wat heb jij veranderd in jouw schilderij en waarom?
- Zie je iets in het werk van een ander dat jij zelf niet had bedacht?

- Hoe kan het dat we allemaal iets anders hebben gemaakt?
- Wat zegt jouw schilderij over wat jij belangrijk vindt?

Afsluiting

Sluit de les af door te benoemen dat ieder schilderij laat zien hoe je naar de wereld kunt kijken en dat beelden altijd keuzes bevatten. Maak zichtbaar dat verschillen geen probleem zijn, maar juist laten zien dat er meerdere manieren zijn om naar dezelfde werkelijkheid te kijken.

Differentiatie

Extra ondersteuning

- Bied leerlingen houvast met voorbeeldzinnen zoals “ik heb dit veranderd omdat...” of “ik laat zien dat...”, zodat zij geholpen worden bij het verwoorden van hun keuzes.
- Laat leerlingen hun werk aanwijzen en toelichten in korte zinnen, in plaats van uitgebreide uitleg te verwachten.
- Begeleid kleine groepjes tijdens het reflecteren, zodat leerlingen samen kunnen kijken en stap voor stap hun gedachten onder woorden kunnen brengen.

Uitdaging

- Laat leerlingen hun keuzes verder onderbouwen door door te vragen: “waarom is dit belangrijk volgens jou?” en “wat wil je dat anderen begrijpen als ze jouw schilderij zien?”
- Stimuleer leerlingen om verbanden te leggen tussen hun werk en de wereld om hen heen, bijvoorbeeld door te vragen wie er volgens hen vaak wel of juist niet zichtbaar is.
- Laat leerlingen reageren op het werk van anderen door verschillen en overeenkomsten te benoemen en daar betekenis aan te geven.

Verlenging

- Organiseer een kleine tentoonstelling waarin leerlingen hun schilderij presenteren en toelichten aan een andere groep of klas.
- Laat leerlingen hun werk combineren tot één grote gezamenlijke beeldenzaal, waarin verschillende perspectieven samen zichtbaar worden.

Rubric

Doel: deze rubric helpt om het leerproces van leerlingen in groep 5-6 zichtbaar te maken op het gebied van waarnemen, perspectiefdenken, kritisch onderzoeken, creatief vormgeven en reflectie. De observatiepunten zijn gekoppeld aan de vijf fasen van de ACV-leercirkel en ondersteunen het volgen van groei in denken en verbeelden.

Les (fasen)	Competentiegebied	Beginnend	Ontwikkeld	Gevorderd
Verwonderen	Waarnemen en aandachtig kijken	Benoemt wat zichtbaar is in het beeld zonder verdere verdieping.	Kijkt gericht en benoemt meerdere elementen en eerste verschillen in het beeld.	Kijkt aandachtig en merkt ook op wat minder zichtbaar of opvallend is en stelt daar vragen over.
Oriënteren	Taal en betekenis geven	Beschrijft wat hij of zij ziet in eenvoudige woorden.	Verbindt wat gezien wordt aan eerste ideeën of verklaringen.	Geeft uitgebreidere beschrijvingen en benoemt dat wat zichtbaar is samenhangt met keuzes of bedoelingen.
Onderzoeken	Kritisch en onderzoekend denken	Denkt mee over vragen, maar blijft dicht bij het zichtbare.	Onderzoekt waarom dingen zo zijn en benoemt dat er keuzes gemaakt zijn.	Legt verbanden tussen keuzes, perspectieven en betekenis en kan benoemen dat iets ook anders had gekund.
Uitvoeren	Creatieve expressie en betekenisgeving	Maakt een schilderij met beperkte samenhang tussen idee en uitwerking.	Maakt een schilderij waarin zichtbaar wordt wat hij of zij wil veranderen of toevoegen.	Maakt een doordacht schilderij waarin keuzes duidelijk een boodschap of perspectief laten zien.
Reflecteren	Verwoorden en perspectief delen	Vertelt kort wat hij of zij heeft gemaakt.	Licht keuzes toe en luistert naar anderen.	Verwoordt eigen keuzes, reageert op anderen en benoemt dat verschillende perspectieven naast elkaar kunnen bestaan.

Gebruikstips

- **Observaties:** gebruik de rubric tijdens kijkmomenten, groepsgesprekken en het maken van het schilderij om zicht te krijgen op hoe leerlingen denken, kijken en keuzes maken.
- **Portfolio:** verzamel foto's van het proces en het eindwerk en voeg uitspraken van leerlingen toe om ontwikkeling zichtbaar te maken.
- **Feedback:** gebruik de rubric om gericht terug te geven op het proces, bijvoorbeeld op het verwoorden van keuzes of het herkennen van perspectieven.
- **Differentiatie:** de rubric laat zien welke leerlingen extra ondersteuning nodig hebben bij het verwoorden van hun denken en welke leerlingen toe zijn aan verdieping in perspectief en argumentatie.

Lesbrief: waardevol of niet?

Thema-inleiding (voorleestekst)

In groep 7–8 verschuift het kijken opnieuw. Leerlingen zien niet alleen meer wat er is, of waarom iets zo is, maar beginnen te begrijpen dat achter beelden en keuzes altijd een bepaald wereldbeeld schuilgaat.

Wanneer zij kijken naar een schilderij zoals *'De beeldenzaal van de Maatschappij Felix Meritis'*, zien ze een ruimte waarin kunst, kennis en status samenkomen. Maar ze ontdekken ook dat deze ruimte niet neutraal is. Wat hier zichtbaar is, is gekozen. Wat hier als belangrijk wordt getoond, is bepaald door mensen.

De beelden uit de klassieke oudheid laten zien wat in die tijd als waardevol werd gezien. Ze functioneren als voorbeeld. Als norm. Maar die norm is niet vanzelf ontstaan. Die is gevormd door ideeën over schoonheid, kennis en beschaving die in een bepaalde tijd dominant waren.

En precies daar ontstaat een nieuwe vraag: wie bepaalt wat waardevol is en wat niet?

Leerlingen ontdekken dat dit geen vraag is van vroeger alleen. Ook vandaag worden beelden gevormd door keuzes. In media, in kunst, maar ook in technologie. Kunstmatige intelligentie leert van wat mensen maken, kiezen en belangrijk vinden. Dat betekent dat AI niet neutraal is, maar gevoed wordt door bestaande beelden en ideeën.

Wanneer een app een gezicht automatisch lichter maakt, zegt dat iets over welk beeld van schoonheid is aangeleerd. Maar dat beeld verandert door de tijd heen. Wat ooit vanzelfsprekend leek, kan later bevestigd worden.

In deze fase leren leerlingen dat beelden – van toen én van nu – iets vertellen over waarden, macht en perspectief. Ze leren kritisch kijken, vragen stellen en hun eigen positie bepalen binnen die wereld van beelden.

Lesdoelen

- Waarde en norm herkennen – Leerlingen begrijpen dat beelden en kunst verbonden zijn met ideeën over wat als waardevol, mooi of belangrijk wordt gezien, en dat deze normen kunnen veranderen in de tijd.
- Beeldvorming en AI – Leerlingen ontdekken dat digitale technologie en AI niet neutraal zijn, maar gevormd worden door de beelden, data en keuzes die mensen invoeren.
- Kritisch waarnemen en analyseren – Leerlingen leren onderzoeken wat zichtbaar is en wat ontbreekt in beelden, en hoe dit samenhangt met perspectief, keuzes en context.
- Perspectieven naast elkaar zien – Leerlingen ervaren dat verschillende manieren van kijken naast elkaar kunnen bestaan, zonder dat één daarvan de enige juiste is.
- Reflectie op eigen blik – Leerlingen worden zich bewust van hun eigen manier van kijken en herkennen dat ook hun blik gevormd is door ervaringen, omgeving en tijd.

Taalontwikkeling

Actieve woordenschat

AI / kunstmatige intelligentie, beeldvorming, canon, cultuur, geschiedenis, interpretatie, invloed, macht, perspectief, positie, prompt, representatie, samenleving, standpunt, vooroordeel, waarde

Taalroutines

- Ik zie ... en ik zie ook dat ...
- Wat opvalt is ...
- Dit zou zo kunnen zijn omdat ...
- Een andere manier om hiernaar te kijken is ...

Gesprekstips

- Vermijd sturen naar “wat vind jij ervan?” en focus op “wat zie je gebeuren?” en “wat zou dit kunnen betekenen?”
- Leg perspectieven naast elkaar zonder ze te wegen of te rangschikken
- Benoem expliciet dat meerdere interpretaties naast elkaar kunnen bestaan
- Breng het gesprek terug naar waarnemen en onderzoeken als het normatief wordt

Benodigheden

- Digibord of groot geprint beeld van ‘De beeldenzaal van de Maatschappij Felix Meritis’
- Enkele concrete voorbeelden van AI-bewerkte beelden, zoals portretten uit apps (bijvoorbeeld Cartoonify, Snapchat- of TikTokfilters) waarbij je ziet dat gezichten veranderen, zoals lichtere huidskleur, andere ogen of een andere uitstraling
- Tablets of laptops (per tweetal of kleine groep) met toegang tot een eenvoudige AI-beeldgenerator
- Papier (A4/A3) voor schetsen en het noteren van ideeën
- Potloden en stiften
- (optioneel) korte instructiekaart met basisstappen voor het werken met de AI-tool

De vijf fasen van de leercirkel**Verwonderen (20 minuten)**

Doel: leerlingen kijken aandachtig naar beelden en ervaren dat wat zij zien niet vanzelfsprekend is. Ze ontdekken dat beelden veranderd kunnen worden en dat dit invloed heeft op hoe iemand eruitziet of wordt waargenomen.

Activiteit

- Laat eerst het oorspronkelijke schilderij zien, zonder uitleg. Geef leerlingen de tijd om in stilte te kijken.
- Toon daarna één of twee concrete voorbeelden van AI-bewerkte portretten (bijvoorbeeld een foto en dezelfde foto met een filter).
- Leg de beelden naast elkaar en laat leerlingen rustig kijken naar wat er anders is.
- Nodig leerlingen uit om alleen waar te nemen, zonder te verklaren of te beoordelen.

Taal-denkgesprek in de kring

- Wat zie je gebeuren tussen deze beelden?
- Wat is hetzelfde gebleven en wat is anders?
- Waar kijk jij als eerste naar?

Gesprekstips

- Blijf dicht bij waarneming: stel vragen als “wat zie je?” in plaats van “wat vind je?”
- Bevestig verschillende observaties zonder ze te sturen of te beoordelen

Oriënteren (20 minuten)

Doel: leerlingen verwoorden wat zij zien en brengen verschillen en veranderingen onder woorden. Ze ontdekken dat beelden beïnvloed kunnen worden door keuzes en dat dit effect heeft op hoe iets wordt weergegeven.

Activiteit

- Ga met de leerlingen in gesprek over de verschillen tussen de originele en bewerkte beelden en noteer kernwoorden op het bord.

- Laat leerlingen in tweetallen bespreken wat er precies verandert in de beelden en wat hen het meest opvalt.
- Verzamel klassikaal voorbeelden van veranderingen (bijvoorbeeld kleur, vorm, uitstraling, nadruk).
- Verbind dit aan het schilderij door opnieuw te kijken en te benoemen wat daar opvalt: wat lijkt belangrijk gemaakt?
- Maak samen zichtbaar dat beelden altijd het resultaat zijn van keuzes, zowel vroeger als nu.

Taal-denkgesprek

- Wat verandert er in het beeld als je het aanpast?
- Wat valt jou het meest op aan die verandering?
- Zie je verschillen tussen hoe het vroeger werd weergegeven en hoe dat nu gebeurt?

Onderzoeken (20 minuten)

Doel: leerlingen onderzoeken hoe keuzes in beelden ontstaan en ontdekken dat zowel kunstenaars als AI systemen beelden vormen op basis van wat als belangrijk of waardevol wordt gezien.

Activiteit

- Ga met de leerlingen in gesprek over hoe een beeld wordt gemaakt en welke keuzes daarin zitten. Koppel dit aan zowel het schilderij als de AI-voorbeelden.
- Laat leerlingen in kleine groepjes één vraag onderzoeken, zoals:
 - wat wordt belangrijk gemaakt in dit beeld?
 - wat zie je niet, maar zou er wel kunnen zijn?
 - wie of wat bepaalt hoe een beeld eruitziet?
- Laat leerlingen hun ideeën kort opschrijven of bespreken en voorbereiden op wat zij zelf zouden willen maken.
- Verbind dit expliciet aan AI: bespreek dat AI leert van beelden die mensen maken en daardoor ook bepaalde keuzes blijft herhalen.

Reflectie tussendoor

- Wat heb jij ontdekt over hoe beelden worden gemaakt?
- Wie of wat bepaalt volgens jou wat je te zien krijgt?
- Wat zou jij anders willen laten zien?

Knipmoment: (± 60 minuten)

Hier kan de les worden onderbroken (± 60 minuten totaal) met een korte terugblik waarin leerlingen hun ideeën delen over wat zij zouden willen veranderen of toevoegen in een nieuw beeld.

Uitvoeren (90 minuten)

Doel: leerlingen vertalen hun inzichten naar een nieuw AI-gegenereerd schilderij waarin zij bewust keuzes maken over wat zichtbaar wordt, welk perspectief centraal staat en welke waarden of maatschappelijke vragen daarin meespelen. Zij werken stap voor stap toe naar een beeld voor een tentoonstelling, met een bijschrift waarin zij beschrijven wat te zien is en welke keuzes zij hebben gemaakt.

Opdracht: ontwerp met AI een nieuw schilderij dat is geïnspireerd op 'De beeldenzaal van de Maatschappij Felix Meritis', maar waarin jij bewust laat zien wat volgens jou ook zichtbaar zou moeten zijn. Werk toe naar een expositiebeeld met een titel en een bijschrift, zoals bij een echt schilderij in een tentoonstelling.

*Proces***Stap 1 – Kies een invalshoek.**

Laat leerlingen eerst bepalen welke maatschappelijke vraag of welk perspectief zij willen onderzoeken in hun nieuwe schilderij. Bespreek klassikaal dat zij niet zomaar “iets anders” gaan maken, maar dat zij een bewuste herontwerp maken. Mogelijke invalshoeken zijn bijvoorbeeld: wie krijgt een plek in kunst en geschiedenis, wat wordt gezien als schoonheid, wie heeft toegang tot kennis, hoe werkt uitsluiting, welke stemmen ontbreken, hoe verandert ons beeld van waarde door de tijd, of hoe beïnvloeden media en AI ons idee van wat belangrijk is.

Stap 2 – Koppel het vraagstuk aan het oorspronkelijke schilderij.

Laat leerlingen kort opschrijven of bespreken wat zij in het oorspronkelijke schilderij zien en wat daarin volgens hen centraal staat. Daarna formuleren zij wat zij willen veranderen. Laat hen zinnen afmaken zoals: “In het oorspronkelijke schilderij zie ik...”, “Wat mij opvalt is dat...”, “Wat ik wil veranderen is...”, “Ik wil zichtbaar maken dat...”. Op deze manier blijft de relatie met het oude schilderij duidelijk aanwezig.

Stap 3 – Maak een eerste ontwerpidee.

Voordat leerlingen AI gebruiken, beschrijven zij eerst in eigen woorden hoe hun nieuwe schilderij eruit zou kunnen zien. Laat hen nadenken over vragen als: wie zijn aanwezig, wie ontbreken er niet meer, wat staat centraal, wat hangt aan de muur of staat in de zaal, hoe is de sfeer, wat zegt het beeld over wat waardevol wordt gevonden? Deze stap voorkomt dat AI meteen alles overneemt en helpt leerlingen om zelf richting te geven.

Stap 4 – Schrijf een eerste prompt.

Leerlingen zetten hun ontwerpidee om in een duidelijke beschrijving voor AI. Benadruk dat een goede prompt niet alleen zegt wát je wilt zien, maar ook hoe de ruimte eruitziet, wie erin aanwezig zijn en wat de sfeer is. Geef leerlingen voorbeelden waarmee zij kunnen oefenen, zoals:

- “Een grote museumzaal geïnspireerd op een negentiende-eeuwse beeldenzaal, maar nu gevuld met mensen van verschillende leeftijden, huidskleuren en achtergronden, licht dat op iedereen valt, schilderachtige stijl.”
- “Een klassieke kunstzaal waarin niet alleen Griekse beelden staan, maar ook beelden van gewone mensen, kinderen, ouderen en mensen met verschillende lichamen, in de stijl van een oud meester-schilderij.”
- “Een statige historische zaal waarin kennis en kunst niet alleen door rijke mannen worden vertegenwoordigd, maar ook door vrouwen, makers uit verschillende culturen en hedendaagse stemmen, geschilderd als een museumstuk.”
- “Een beeldenzaal waarin schoonheid niet wordt getoond als één norm, maar als verschil en veelvormigheid, met verschillende gezichten, lichamen en stijlen, alsof het een groot historisch schilderij is.”

Stap 5 – Genereer een eerste beeld en onderzoek het resultaat.

Leerlingen voeren hun eerste prompt in en bekijken zorgvuldig wat AI heeft gemaakt. Laat hen nog niet meteen tevreden zijn met het eerste resultaat. Ze onderzoeken eerst: wat zie ik wel, wat zie ik niet, wat klopt met mijn bedoeling, wat is nog te algemeen of juist te stereotiep? Laat hen hun observaties kort noteren, zodat zij hun proces kunnen volgen.

Stap 6 – Verfijn de prompt.

Laat leerlingen hun prompt aanpassen op basis van wat zij zien. Stimuleer hen om preciezer te

worden in hun taal. Als AI bijvoorbeeld nog steeds vooral dezelfde soort mensen toont, kunnen leerlingen explicieter maken wie zij wél zichtbaar willen laten zijn. Als het beeld te modern of te vaag wordt, kunnen zij de stijl of compositie aanscherpen. Voorbeelden van verfijningen zijn:

- “Laat verschillende achtergronden en leeftijden duidelijk zichtbaar zijn.”
- “Maak de ruimte minder elitair en meer open.”
- “Zorg dat de mensen niet alleen kijken, maar ook met elkaar in gesprek zijn.”
- “Maak de sfeer warm en uitnodigend in plaats van afstandelijk.”
- “Gebruik de compositie van een oud schilderij, maar met hedendaagse representatie.”

Stap 7 – Kies bewust één definitieve versie.

Leerlingen kiezen niet simpelweg het ‘mooiste’ beeld, maar het beeld dat het best past bij wat zij wilden onderzoeken. Laat hen verwoorden waarom juist dit beeld hun definitieve keuze is. Daarbij kunnen zij letten op zichtbaarheid, sfeer, compositie, representatie en de vraag of het beeld hun maatschappelijke invalshoek echt draagt.

Stap 8 – Schrijf een expositiebijschrift.

Leerlingen schrijven nu een kort bijschrift zoals bij een echt schilderij in een tentoonstelling. Dit bijschrift bevat drie onderdelen: wat er te zien is, welke keuzes zij hebben gemaakt, en wat zij daarmee zichtbaar wilden maken. Geef hiervoor een vaste opbouw, bijvoorbeeld:

- Titel van het werk
- Wat zie je? Een korte beschrijving van de ruimte, de mensen en de sfeer
- Welke keuzes zijn gemaakt? Wat is veranderd ten opzichte van het oorspronkelijke schilderij?
- Wat wil dit beeld zichtbaar maken? Welke vraag, waarde of perspectief staat centraal?

Stap 9 – Bereid de presentatie voor.

Laat leerlingen hun definitieve beeld samen met het bijschrift netjes klaarzetten voor de expositie. Bespreek dat zij bij de reflectie niet alleen hun eindbeeld laten zien, maar ook iets vertellen over hun proces: wat zagen zij eerst, wat veranderden zij in hun prompt, en waarom? Zo wordt zichtbaar dat ook AI-beelden stap voor stap worden opgebouwd uit keuzes.

Voorbeelden van maatschappelijke vraagstukken

- Wie krijgt een plek in kunst en geschiedenis?
- Wat wordt gezien als mooi of waardevol?
- Wie hoort erbij in een ruimte van kennis en cultuur?
- Welke stemmen of groepen ontbreken vaak in beelden?
- Hoe veranderen ideeën over schoonheid en waarde door de tijd?
- Hoe beïnvloeden media, filters en AI ons wereldbeeld?
- Wanneer wordt verschil zichtbaar gemaakt en wanneer juist weggewerkt?

Feedbackmoment

Laat leerlingen halverwege kort in tweetallen of kleine groepjes hun tussenversie en prompt aan elkaar laten zien. De ander reageert dan niet met “mooi” of “niet mooi”, maar met vragen als: “Wat wilde je zichtbaar maken?”, “Zie je dat al terug in je beeld?”, en “Wat zou je nog kunnen aanpassen zodat jouw bedoeling duidelijker wordt?”

Reflecteren (30 minuten)

Doel: leerlingen kijken terug op hun eigen werk en dat van anderen en maken zichtbaar welke keuzes zij hebben gemaakt in hun beeld en hoe deze keuzes samenhangen met perspectief, waarde en

beeldvorming. Zij leren hun proces verwoorden en ervaren dat verschillende manieren van kijken naast elkaar kunnen bestaan.

Activiteit

- Laat leerlingen eerst in stilte rondlopen door de expositie en laat ze rustig kijken naar het werk van anderen.
- Kies daarna een aantal leerlingen die hun werk kort toelichten: zij beschrijven wat je ziet, welke keuzes zij hebben gemaakt en hoe hun beeld is veranderd tijdens het proces met AI.
- Blik samen met de leerlingen terug op de werking van AI. Stel vragen als:
 - Kwam AI met antwoorden die je had verwacht?
 - Wat viel op aan de antwoorden van AI?
 - Hoe vond je het om deze prompts te gebruiken?
 - Zou je met een hele grote groep mensen de antwoorden van AI kunnen veranderen?

Taal-denkgesprek

- Wat zie je terug in de verschillende beelden van de klas?
- Welke keuzes herken je als je naar de bijschriften kijkt?
- Wat gebeurt er als iedereen iets anders zichtbaar maakt?
- Wat heb je ontdekt over hoe beelden worden gemaakt – vroeger en nu?

Gesprekstips

- Blijf dicht bij beschrijven en onderzoeken, niet bij beoordelen
- Gebruik het bijschrift als houvast om het gesprek te verdiepen
- Geef ruimte aan verschillende interpretaties zonder ze te vergelijken als beter of slechter

Afsluiting

Sluit af door te benoemen dat de tentoonstelling laat zien dat beelden altijd gevormd worden door keuzes. Wat zichtbaar wordt, hangt samen met wat mensen belangrijk vinden – en dat kan verschillen per tijd, per maker en per perspectief.

Differentiatie

Extra ondersteuning

- Laat leerlingen hun bijschrift gebruiken als houvast bij het vertellen, zodat zij stap voor stap kunnen uitleggen wat zij hebben gemaakt.
- Stimuleer leerlingen om aan te wijzen in hun beeld in plaats van alles te verwoorden.
- Laat leerlingen in kleine groepjes presenteren, zodat de setting overzichtelijk en veilig blijft.

Uitdaging

- Laat leerlingen verbanden leggen tussen verschillende werken en benoemen welke keuzes overeenkomen of juist verschillen.
- Stimuleer leerlingen om terug te verwijzen naar hun proces: wat veranderde er toen zij hun prompt aanpasten?
- Laat leerlingen benoemen wat er nog steeds ontbreekt in de beelden, ondanks de aanpassingen.

Verlenging

- Richt een bredere tentoonstelling in, bijvoorbeeld in de school of voor ouders, waarin de beelden en bijschriften worden gepresenteerd.

- Laat leerlingen hun werk mondeling toelichten aan bezoekers en uitleggen welke keuzes zij hebben gemaakt en wat zij zichtbaar wilden maken.

Rubric

Doel: deze rubric helpt om het leerproces van leerlingen in groep 7-8 zichtbaar te maken op het gebied van kritisch waarnemen, analyseren van beeldvorming, werken met AI, bewuste keuzes maken in beeld en reflecteren op perspectieven. De observatiepunten zijn gekoppeld aan de vijf fasen van de ACV-leercirkel en ondersteunen het volgen van groei in denken, maken en verwoorden.

Les (fasen)	Competentie-gebied	Beginnend	Ontwikkeld	Gevorderd
<i>Verwonderen</i>	Waarnemen en bewust kijken	Benoemt wat zichtbaar is in beelden zonder verdere verdieping.	Ziet verschillen tussen beelden en merkt op dat beelden kunnen veranderen.	Herkent dat beelden beïnvloed worden door keuzes en stelt vragen bij wat zichtbaar is en wat niet.
<i>Oriënteren</i>	Taal en betekenis geven	Beschrijft verschillen tussen beelden in eenvoudige woorden.	Verwoordt dat beelden veranderen door keuzes of bewerkingen.	Benoemt dat beelden samenhangen met ideeën over wat belangrijk of waardevol wordt gevonden.
<i>Onderzoeken</i>	Kritisch en onderzoekend denken	Denkt mee over vragen, maar blijft dicht bij het zichtbare.	Onderzoekt hoe keuzes invloed hebben op wat zichtbaar wordt en legt eerste verbanden.	Analyseert hoe beeldvorming samenhangt met perspectief, context en invloed van mens of technologie.
<i>Uitvoeren</i>	Creatieve toepassing en proces (AI)	Maakt een beeld met AI met beperkte samenhang tussen idee en uitkomst.	Past prompts aan en maakt bewuste keuzes om het beeld te veranderen.	Werkt doelgericht in stappen, verfijnt het beeld en maakt zichtbaar welke keuzes leiden tot het eindresultaat.
<i>Reflecteren</i>	Verwoorden en perspectief-bewustzijn	Vertelt wat hij of zij heeft gemaakt.	Licht keuzes toe en beschrijft wat er veranderde in het proces.	Verwoordt proces en keuzes, legt verbanden tussen verschillende werken en benoemt dat beelden altijd vanuit perspectief ontstaan.

Gebruikstips

- **Observaties:** gebruik de rubric tijdens gesprekken, het werken met AI en de expositie om zicht te krijgen op hoe leerlingen kijken, analyseren en keuzes maken.
- **Portfolio:** combineer het eindbeeld met tussenstappen (bijvoorbeeld eerste prompts, aanpassingen en bijschrift) om het proces zichtbaar te maken.
- **Feedback:** geef gerichte feedback op het proces, zoals het aanpassen van keuzes, het verfijnen van prompts en het verwoorden van wat zichtbaar wordt.
- **Differentiatie:** de rubric maakt zichtbaar welke leerlingen ondersteuning nodig hebben bij het structureren van hun proces en welke leerlingen verdieping kunnen krijgen in analyse en perspectief.

Lesbrief: verschillende koppen

Thema-inleiding

In de onderbouw van het voortgezet onderwijs verschuift het kijken. Leerlingen leren niet alleen dat beelden keuzes bevatten, maar ook dat beelden gebruikt worden om een bepaald verhaal te vertellen.

Een afbeelding staat namelijk zelden op zichzelf. In kranten, op social media en in nieuwsartikelen worden beelden gecombineerd met koppen en teksten. Die koppen trekken aandacht, sturen interpretatie en bepalen vaak hoe wij naar een beeld kijken – nog voordat we zelf goed hebben gekeken.

Eenzelfde foto kan totaal verschillend overkomen, afhankelijk van de titel erboven. Een kop kan iets uitvergroten, iets weglaten of een bepaalde richting op sturen. Daardoor lijkt het soms alsof we “zien wat er gebeurt”, terwijl we eigenlijk kijken door de bril van degene die het beeld heeft gekozen en benoemd.

In deze lessen ontdekken leerlingen dat beeld en taal samen betekenis maken. Ze onderzoeken hoe media beelden inzetten en hoe die inzet invloed heeft op hoe wij kijken, denken en begrijpen.

Door zelf met AI een beeld aan te passen en daar verschillende koppen en artikelen bij te schrijven, ervaren leerlingen dat beeldvorming niet vastligt – maar gevormd wordt.

Lesdoelen

- Beeld en taal samen begrijpen – Leerlingen ontdekken dat beelden en koppen samen bepalen hoe een situatie wordt geïnterpreteerd.
- Mediawijsheid en sturing herkennen – Leerlingen leren herkennen hoe media keuzes maken in beeld en tekst om aandacht te trekken en betekenis te sturen.
- Kritisch analyseren – Leerlingen onderzoeken hoe dezelfde afbeelding op verschillende manieren gepresenteerd kan worden.
- Bewust creëren – Leerlingen passen een beeld aan met AI en kiezen bewust hoe zij dit presenteren met een kop en artikel.

Taalontwikkeling

Actieve woordenschat

Analyseren, beeldvorming, canon, context, dominant perspectief, framing, geschiedenis, historisch perspectief, identiteit, interpretatie, macht, norm, perspectief, positioneren, representatie, samenleving, uitsluiting, zichtbaarheid

Taalroutines

- Wat ik zie is ... door de kop denk ik dat ...
- Deze kop laat mij denken dat ... terwijl het beeld ook kan betekenen dat ...
- Iemand anders zou misschien kunnen lezen dat ...
- Dit artikel legt de nadruk op ... en laat weg dat ...

Gesprekstips

- Stuur niet op meningen, maar op analyse en interpretatie: “wat gebeurt hier?” in plaats van “wat vind je hiervan?”
- Laat leerlingen expliciet benoemen waar hun interpretatie vandaan komt (beeld, kop of tekst)
- Leg verschillende interpretaties naast elkaar zonder ze te rangschikken

- Grijp in als leerlingen snel conclusies trekken: laat hen teruggaan naar wat ze daadwerkelijk zien

Benodigheden

- Digibord of beeld van 'De beeldenzaal van de Maatschappij Felix Meritis'
- Voorbeelden van nieuwsartikelen met beeld + kop (bij voorkeur contrasterend of suggestief)
- Tablets of laptops met AI-beeldgenerator
- Werkblad voor het schrijven van kop en artikel
- Groot papier of digitaal document voor het maken van de "krant"

De vijf fasen van de leercirkel

Verwonderen (20 minuten)

Doel: leerlingen ervaren dat eenzelfde beeld anders kan worden geïnterpreteerd door de kop die erboven staat en worden zich bewust van de eerste vorm van sturing in beeldgebruik.

Activiteit

- Laat één afbeelding zien met twee verschillende koppen erboven (deze kunnen bewust contrasterend of licht sturend zijn).
- Lees beide koppen hardop voor en laat leerlingen reageren op wat zij denken dat er gebeurt in het beeld.
- Laat daarna zien dat het om exact hetzelfde beeld gaat.
- Geef leerlingen daarna kort de tijd om zelf een alternatieve kop te bedenken bij één van de beelden.

Taal-denkgesprek in de kring

Bespreek met de leerlingen: Wat denk je dat er gebeurt bij deze kop? Wat verandert er als de kop verandert? Kijk je nu anders naar hetzelfde beeld?

Gesprekstips

- Vraag steeds: "waar zie je dat?" om leerlingen bij het beeld te houden
- Benoem dat het normaal is dat je eerste indruk gestuurd wordt
- Maak zichtbaar dat interpretatie vaak al begint vóór het kijken

Oriënteren (20 minuten)

Doel: leerlingen verwoorden hoe koppen betekenis geven aan beelden en ontdekken dat dezelfde afbeelding meerdere verhalen kan dragen afhankelijk van de gekozen invalshoek.

Activiteit

- Laat leerlingen in tweetallen een aantal nieuwsbeelden met koppen bekijken.
- Laat hen per beeld bespreken:
 - wat zie je?
 - wat zegt de kop?
 - klopt dat volgens jou met het beeld?
- Laat leerlingen bij één beeld minimaal twee alternatieve koppen bedenken die het beeld een andere richting geven.
- Verzamel klassikaal verschillende koppen bij één beeld en bespreek de verschillen.
- Maak zichtbaar dat niet alleen het beeld, maar vooral de combinatie met taal betekenis geeft.

Taal-denkgesprek

- Welke kop stuurt jouw blik het meest?
- Welke kop zou ook kunnen bij dit beeld?
- Wat gebeurt er als je de kop verandert, maar het beeld hetzelfde blijft?

Onderzoeken (20 minuten)

Doel: leerlingen onderzoeken hoe media beelden gebruiken en hoe koppen en teksten invloed hebben op interpretatie, aandacht en betekenisgeving.

Activiteit

- Leerlingen werken in kleine groepjes en krijgen of zoeken een beeld (nieuws of social media).
- Zij analyseren het beeld en formuleren:
 - wat zie je feitelijk?
 - wat denk je dat het over gaat?
- Vervolgens bedenken zij minimaal twee totaal verschillende koppen die elk een andere richting geven aan het beeld.
- Laat leerlingen hun koppen kort toelichten en benoemen wat er verandert in betekenis.
- Verbind dit terug naar het schilderij: ook daar zijn keuzes gemaakt in wat zichtbaar is en wat belangrijk lijkt.

Reflectie tussendoor

- Wat bepaalt volgens jou hoe wij naar een beeld kijken?
- Wanneer begint de sturing: bij het beeld of bij de kop?
- Kun je nog "neutraal" kijken naar een beeld?

Knipmoment: (± 60 minuten)

Hier kan de les worden afgerond met een korte terugblik: "Wat is je bij gebleven, welk beeld zou jij willen veranderen?"

Uitvoeren (100 minuten)

Doel: leerlingen creëren in groepjes verschillende versies van het schilderij 'De beeldenzaal van de Maatschappij Felix Meritis' met AI waarin zij bewust keuzes maken over wat zichtbaar wordt, welk perspectief centraal staat en hoe dit beeld wordt gestuurd door een kop en artikel. Zij werken stap voor stap toe naar een krantenpagina waarin beeld en taal samen betekenis geven.

Opdracht: ontwerp met AI een nieuwe versie van het schilderij vanuit een gekozen maatschappelijk thema. Maak daarbij een krantenartikel met een kop die bewust stuurt hoe de lezer naar het beeld kijkt. Werk toe naar een gezamenlijke klas-krant waarin verschillende versies van hetzelfde beeld naast elkaar bestaan.

*Proces***Stap 1 – Kies een invalshoek.**

Laat leerlingen in groepjes bepalen welke maatschappelijke vraag of welk perspectief zij willen onderzoeken. Benadruk dat zij niet zomaar iets veranderen, maar bewust een versie maken die iets laat zien over hoe wij kijken naar de wereld. Mogelijke invalshoeken zijn bijvoorbeeld: wie krijgt een plek in kunst en geschiedenis, wat wordt gezien als schoonheid, wie heeft toegang tot kennis, hoe werkt uitsluiting, welke stemmen ontbreken, hoe verandert ons beeld van waarde door de tijd, of hoe media invloed hebben op wat wij belangrijk vinden.

Stap 2 – Analyseer het oorspronkelijke beeld.

Leerlingen kijken opnieuw naar het schilderij en benoemen wat zij zien en wat centraal lijkt te staan.

Laat hen formuleren:

- “In dit schilderij zie ik...”
- “Wat opvalt is...”
- “Wat belangrijk lijkt is...”
- “Wat ontbreekt is...”

Daarna bepalen zij wat zij willen veranderen en waarom.

Stap 3 – Ontwerp het nieuwe beeld (vooraf).

Voordat leerlingen AI gebruiken, beschrijven zij eerst hoe hun aangepaste schilderij eruit moet zien.

Laat hen nadenken over:

- wie zijn aanwezig?
- wie ontbreken er niet meer?
- wat staat centraal?
- wat is de sfeer van de ruimte?
- wat zegt dit beeld over wat belangrijk wordt gevonden?

Deze stap zorgt ervoor dat leerlingen niet afhankelijk worden van AI, maar zelf richting geven.

Stap 4 – Schrijf een eerste prompt.

Leerlingen zetten hun idee om in een duidelijke beschrijving voor AI. Benadruk dat een goede prompt concreet is in mensen, ruimte en sfeer. Geef voorbeelden:

- “Een grote museumzaal zoals een oud schilderij, maar met mensen van verschillende achtergronden, leeftijden en lichamen, waarin iedereen zichtbaar is en het licht gelijk verdeeld is.”
- “Een klassieke beeldenzaal waarin alleen rijke en machtige mensen centraal staan en anderen aan de rand of buiten beeld blijven.”
- “Een historische kunstzaal waarin technologie centraal staat en mensen meer naar schermen kijken dan naar kunst.”
- “Een beeldenzaal waarin niet één ideaalbeeld centraal staat, maar juist verschil en diversiteit zichtbaar worden in gezichten en lichamen.”

Stap 5 – Genereer en onderzoek het beeld.

Leerlingen maken een eerste versie met AI en bekijken kritisch het resultaat. Ze onderzoeken: wat zie ik wel, wat zie ik niet, wat klopt met ons idee, wat ontbreekt nog?

Laat hen dit kort noteren, zodat hun denkproces zichtbaar blijft.

Stap 6 – Verfijn de prompt.

Leerlingen passen hun beschrijving aan om hun bedoeling duidelijker te maken. Stimuleer preciezer taalgebruik. Voorbeelden van verfijning:

- “Laat duidelijk verschillende groepen mensen zien.”
- “Maak zichtbaar wie centraal staat en wie niet.”
- “Verander de sfeer van afstandelijk naar open.”
- “Zorg dat mensen actief met elkaar bezig zijn.”
- “Gebruik de stijl van een klassiek schilderij, maar met een hedendaagse invulling.”

Stap 7 – Kies bewust één definitieve versie.

Leerlingen kiezen het beeld dat het beste past bij hun bedoeling. Niet het mooiste beeld, maar het beeld dat het duidelijkst laat zien wat zij willen vertellen. Laat hen verwoorden waarom zij dit beeld kiezen.

Stap 8 – Schrijf meerdere koppen.

Leerlingen bedenken minimaal twee verschillende koppen bij hun beeld die elk een andere richting geven. Daarna kiezen zij bewust één kop die het verhaal stuurt.

Voorbeelden:

- “Nieuwe stemmen krijgen eindelijk een plek in het museum”
- “Traditie verdwijnt uit beeld”
- “Wie bepaalt wat hier belangrijk is?”
- “Technologie verandert hoe wij kijken naar kunst”

Stap 9 – Schrijf het artikel.

Leerlingen schrijven een kort krantenartikel waarin zij:

- beschrijven wat er te zien is
- uitleggen wat er veranderd is
- schrijven vanuit een bepaald perspectief (bijvoorbeeld kritisch, beschrijvend of onderzoekend).

Benadruk dat het artikel samen met de kop bepaalt hoe de lezer naar het beeld kijkt.

Stap 10 – Maak de krant (klassikaal).

Alle groepjes leveren hun beeld, kop en artikel aan. Samen worden deze samengevoegd tot één krant waarin meerdere versies van hetzelfde schilderij zichtbaar zijn, elk met een andere invalshoek.

Voorbeelden maatschappelijke vraagstukken

- Wie krijgt een plek in kunst en geschiedenis?
- Wat wordt gezien als mooi of waardevol?
- Wie hoort erbij in een ruimte van kennis en cultuur?
- Welke stemmen of groepen ontbreken vaak in beelden?
- Hoe veranderen ideeën over schoonheid en waarde door de tijd?
- Hoe beïnvloeden media, filters en AI ons wereldbeeld?
- Wanneer wordt verschil zichtbaar gemaakt en wanneer juist weggewerkt?

Feedbackmoment

Laat leerlingen halverwege kort in tweetallen of kleine groepjes hun beeld, kop en eerste artikelversie aan elkaar laten zien. De ander reageert met vragen zoals: “wat wil je laten zien? Past het artikel bij wat ik zie? Wat zou je kunnen aanpassen om jouw bedoeling duidelijker te maken?”

Reflecteren (20 minuten)

Doel: leerlingen ontdekken hoe sterk koppen en artikelen hun kijk op beelden sturen en ervaren dat één beeld meerdere betekenissen kan krijgen afhankelijk van perspectief, keuze en presentatie. Zij verwoorden hun eigen proces en herkennen hoe beeld en taal samen betekenis vormen.

Activiteit

- Leg of projecteer de volledige klas-krant en laat leerlingen eerst in stilte kijken en lezen, zodat zij de verschillende versies van hetzelfde schilderij kunnen ervaren.
- Laat leerlingen daarna in kleine groepjes twee of drie artikelen kiezen en bespreken wat er gebeurt als je alleen de kop leest en daarna het artikel en beeld samen bekijkt.
- Bespreek klassikaal enkele voorbeelden waarbij duidelijk wordt hoe verschillend dezelfde basis kan worden gepresenteerd en wat dat doet met je interpretatie.

Taal-denkgesprek

- Wat gebeurt er als je alleen de kop leest?

- Hoe verandert jouw blik als je daarna het beeld en artikel ziet?
- Welke keuzes herken je in hoe het beeld wordt gepresenteerd?
- Kunnen verschillende versies van hetzelfde beeld naast elkaar bestaan?

Gesprekstips

- Stuur het gesprek richting analyse: “wat gebeurt hier?” in plaats van “wat vind je?”
- Laat leerlingen steeds verwijzen naar concrete onderdelen (beeld, kop, tekst)
- Leg verschillende interpretaties naast elkaar zonder ze te beoordelen
- Help leerlingen om verschil te zien tussen waarnemen en interpreteren

Afsluiting

Sluit af met het inzicht dat beelden in media nooit los staan van taal. De manier waarop iets wordt gepresenteerd – via kop en artikel – stuurt hoe wij kijken en begrijpen. Bewust kijken betekent dat je je realiseert dat er altijd keuzes zijn gemaakt, en dat er ook andere manieren van kijken mogelijk zijn.

Differentiatie

Extra ondersteuning

- Laat leerlingen werken met vaste vragen bij het kijken, zoals “wat zie ik?”, “wat zegt de kop?”, “wat verandert er?” zodat zij houvast hebben in het gesprek.
- Laat leerlingen eerst in kleine groepjes praten voordat zij klassikaal reageren.
- Stimuleer leerlingen om te wijzen naar onderdelen in beeld of tekst in plaats van alles te verwoorden.

Uitdaging

- Laat leerlingen analyseren welke kop het meest sturend werkt en waarom.
- Stimuleer leerlingen om verschillen te benoemen tussen subtiele en sterke sturing in koppen.
- Laat leerlingen nadenken over wat er nog steeds ontbreekt in de verschillende versies van de krant.

Verlenging

- Laat leerlingen de krant delen met een andere klas en reacties verzamelen: hoe lezen anderen deze beelden?
- Organiseer een presentatie waarin leerlingen optreden als “redactie” en uitleggen welke keuzes zij hebben gemaakt in beeld en kop.

Rubric

Doel: deze rubric helpt om het leerproces van leerlingen in de onderbouw van het VO zichtbaar te maken op het gebied van kritisch kijken, analyseren van beeld en taal, mediawijsheid, werken met AI en het verwoorden van perspectieven. De observatiepunten zijn gekoppeld aan de vijf fasen van de ACV-leercirkel en maken zichtbaar hoe leerlingen zich ontwikkelen in het herkennen van sturing en betekenisvorming in beeld en media.

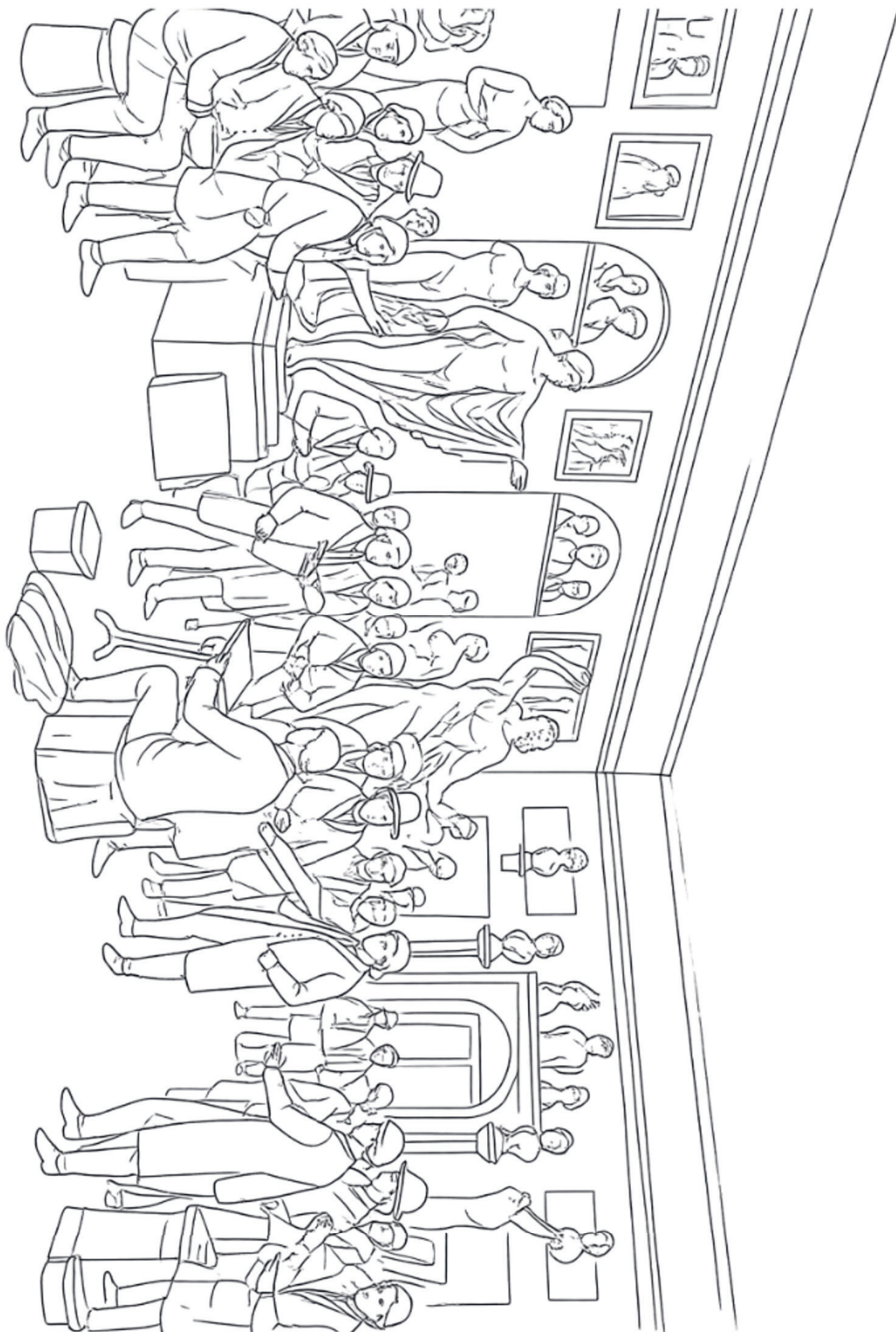
Les (fasen)	Competentie-gebied	Beginnend	Ontwikkeld	Gevorderd
Verwonderen	Waarnemen en eerste interpretatie	Beschrijft wat zichtbaar is in beeld of kop zonder onderscheid te maken tussen beide.	Ziet dat verschillende koppen invloed hebben op hoe een beeld overkomt.	Herkent dat een kop de interpretatie stuurt en stelt vragen bij deze beïnvloeding.
Oriënteren	Taal en betekenisgeving	Beschrijft wat hij of zij ziet en leest in eenvoudige termen.	Benoemt dat beeld en kop samen betekenis geven aan wat je denkt te zien.	Legt uit hoe verschillende koppen verschillende verhalen creëren bij hetzelfde beeld.
Onderzoeken	Kritisch analyseren en mediawijsheid	Bedenkt één alternatieve kop bij een beeld.	Bedenkt meerdere koppen en ziet dat deze het beeld anders laten overkomen.	Analyseert hoe beeld, kop en context samen een bepaalde interpretatie sturen.
Uitvoeren	Creatief proces en bewuste keuzes (AI en media)	Maakt een beeld en schrijft een kop met beperkte samenhang.	Maakt een beeld, kop en artikel die passen bij een gekozen invalshoek.	Werkt doelgericht in stappen en maakt zichtbaar hoe keuzes in beeld en taal samen een perspectief vormen.
Reflecteren	Verwoorden en perspectief-bewustzijn	Vertelt wat hij of zij heeft gemaakt.	Licht toe hoe keuzes invloed hebben op het beeld en de interpretatie.	Verwoordt hoe beeld, kop en artikel samen betekenis sturen en herkent meerdere perspectieven naast elkaar.

Gebruikstips

- **Observaties:** gebruik de rubric tijdens gesprekken, analyse-opdrachten en het maken van de krant om te volgen hoe leerlingen kijken, interpreteren en keuzes maken.
- **Portfolio:** verzamel het eindbeeld, de kop, het artikel en eventueel tussenstappen (zoals alternatieve koppen) om het proces zichtbaar te maken.
- **Feedback:** geef gerichte feedback op het herkennen van sturing, het formuleren van koppen en het samenhangend maken van beeld en tekst.
- **Differentiatie:** de rubric maakt zichtbaar welke leerlingen ondersteuning nodig hebben bij het analyseren van beeld en taal, en welke leerlingen toe zijn aan verdieping in kritisch denken en mediawijsheid.

Dit lespakket hoort bij de uitgave 'EigenlijkWijs'.
www.eigenlijkwijs.nl